

Paulomäki Kaisa-Mari ja Heikkilä Veera

Turvataitokasvatus esikouluopetukseen Kajaanin Montessori -leikkikoulussa

Sosiaali-, terveys- ja
liikunta-ala

Syksy 2016

TIIVISTELMÄ

Tekijät: Paulomäki Kaisa-Mari & Heikkilä Veera

Työn nimi: TURVATAITOKASVATUS ESIKOULUOPETUKSEEN KAJAANIN MONTESSORI -LEIKKIKOULUSSA

Tutkintonimike: Terveystenhoitaja (AMK), sairaanhoitaja (AMK), hoitotyön koulutusohjelma

Asiasanat: Turvataitokasvatus, kaltoinkohtelu, ohjaustuokion järjestäminen

Jokainen lapsi on altis kaltoinkohtelulle. Jokainen toteutunut kaltoinkohtelutapaus on liikaa ja näistäkin vain 10 % päätyy tilastoihin. Vanhempia ja lasten parissa työskenteleviä eri alojen ammattilaisia askarruttaa usein kysymys, kuinka vahvistaa lasten taitoja puolustaa itseään ja pitää huolta rajoistaan. Turvataitokasvatus on yksi keino auttaa lasta pitämään itsestään huolta. Halusimme tarttua osaltamme tähän, mielestämme tärkeään aiheeseen.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli järjestää turvataitokasvatukseen motivoiva esittely Kajaanin Montessori -leikkikoulun henkilökunnalle ja esimerkinomainen turvataitotuokio esikoululaisille yhteistyössä henkilökunnan kanssa. Tavoitteena puolestaan oli tehdä turvataitokasvatus tutuksi ja edistää turvataitokasvatuksen sisällyttämistä esikoululaisten esiopetukseen Kajaanin Montessori -leikkikoulussa. Tutkimuskysymyksiämme olivat: Miten turvataidot hyödyttävät lasta? Miksi turvataitokasvatus on tärkeää saada mukaan esikouluikäisten opetukseen? Miten toteutetaan motivoiva esittely turvataitokasvatuksesta päiväkodin henkilökunnalle? Miten turvataitokasvatustuokio toteutetaan esikouluikäisille?

Opinnäytetyössämme on toiminnallisen tutkimuksen piirteitä. Tarkoituksenamme ei ollut tutkia ja tuottaa uutta tietoa, vaan halusimme motivoida toimeksiantajamme olemassa olevaa opetusmateriaalia hyödyntäen. Kokosimme työhömmme kattavan teoreettisen viitekehyksen, missä tarkastelimme monipuolisesti lasten kaltoinkohtelua ja sille altistavia tekijöitä. Olemme käyneet lävitse lapsen itsetunnon- sekä tunnetaitojenkehitystä soveltuvien osien ja avasimme turvataitokasvatukseen liittyviä teemoja. Olemme vertailun vuoksi esitelleet myös Euroopassa sekä muualla maailmalla toteutettavaa turvataitokasvatustyötä. Teoreettinen viitekehysemme osoitti, että kaltoinkohtelun yleisyys ja seuraukset lapsen elämään, sekä lapsen itsetunnon kehittyminen ja hyvän itsetunnon merkitys lapsen elämänlaadun kannalta, puoltavat aihevalintamme tärkeyttä.

Järjestimme opinnäytteen tarkoituksen mukaisesti kaksi oppimistuokiota, yhden lastentarhanopettajille ja yhden esikoululaisille. Tuokit sujuivat suunnitellusti ja onnistuimme niissä hyvin. Toimeksiantajamme piti työtämme onnistuneena ja koki saaneensa tämän myötä hyödyllisen työkalun käyttöönsä. Saavutimme näin ollen myös opinnäytteelle asetetun tavoitteen. Tulevaisuutta ajatellen esitämme, että turvataitokasvatus tulisi tutuksi ja käyttöön kaikkiin Kajaanin ja koko Kainuun alueen esikouluihin esimerkiksi aihetta varten perustettavan hankkeen myötä.

ABSTRACT

Author: Paulomäki Kaisa-Mari & Heikkilä Veera

Title of the Publication: INCLUSION OF SAFETY SKILLS EDUCATION TO PRE-SCHOOL EDUCATION AT KAJAANI MONTESSORI PLAYSCHOOL

Degree Title: Bachelor of Health Care, Public Health Nursing & Nursing

Keywords: safety skills education, maltreatment, organizing a guidance session

Each child is prone to abuse but only 10% end up in the statistics. Parents and professionals working with children often occupy their minds with how to strengthen children's skills to defend themselves and to take care of their borders. Safety skills education is one way to help children take care of themselves. The thesis focuses on this very important topic.

The purpose of this thesis was to organize a motivational presentation about safety skills education for the staff at Kajaani Montessori Playschool and exemplary safety skills sessions to pre-school children in cooperation with the staff. The aim was to introduce safety skills education and promote the inclusion of safety skills education in pre-school education at Kajaani Montessori Playschool. The research tasks were: how would safety skills benefit children; why would it be important to include safety skills education in preschool teaching; how should a motivational presentation of safety skills education for the playschool staff be organized; and how should a safety skills education session for preschoolers be organized?

This thesis shows features of a functional thesis. The purpose was not to explore and produce new knowledge but to motivate the commissioner to utilize existing teaching materials. A comprehensive theoretical framework that introduces diverse perspectives to child maltreatment and predisposing factors for this thesis was collected. The framework also discusses children's self-esteem and development of emotional skills as applicable and opens up themes related to safety skills education. For comparison purposes the framework also presents how safety skills education is implemented in Europe and elsewhere in the world.

The theoretical framework demonstrates that the prevalence of maltreatment and its consequences to a child's life highlights the importance of the topic choice. In accordance with the purpose of this thesis two guidance sessions were organized. The sessions went as planned, and the commissioner regarded them as a success and felt that they had received a useful tool to use. Also the objective set to this thesis was achieved. In future safety skills education should be introduced in all pre-schools in Kajaani and Kainuu region; for example, a project on safety skills education could be created.

”On helpompaa kasvattaa ehjiä lapsia,
kuin korjata rikkinäisiä aikuisia.”

Tuntematon

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 TURVATAIDOILLA ENNALTAEHKÄISTÄÄN KALTOINKOHTELUA	3
2.1 Lasten kaltoinkohtelu.....	3
2.1.1 Kaltoinkohteluun johtavia syitä ja riskitekijöitä	4
2.1.2 Kaltoinkohtelun muodot	6
2.1.3 Kaltoinkohtelun aiheuttamia seurauksia lapsen elämässä	9
2.2 Turvataitokasvatus	11
2.2.1 Turvataitokasvatuksen taustaa.....	12
2.2.2 Lapsi on kykenevä toimija.....	13
2.2.3 Lapsen itsetunnon kehittymisen ja tukemisen merkitys.....	14
2.2.4 Tunnetaitojen kehittyminen.....	17
2.2.5 Turvataitokasvatusta esiopetuksessa	19
2.3 Turvataitokasvatuksen tavoitteet	22
2.3.1 Tavoitteet lapsen näkökulmasta	22
2.3.2 Tavoitteet vanhemman näkökulmasta	22
2.3.3 Tavoitteet opettajan tai muun kasvattajan näkökulmasta.....	23
2.4 Kotien rooli ja kasvatuskumppanuus	23
2.5 Turvataitokasvatuksen toteuttaminen	25
3 TARKOITUS JA TAVOITE.....	29
3.1 Tutkimuskysymykset	29
4 OPINNÄYTETYÖPROSESSI	30
4.1 Opinnäytetyön aihevalinta ja toimeksiantaja	30
4.2 Toiminnallinen opinnäytetyö.....	31
4.3 Tuotteistaminen sosiaali- ja terveysalalla	32
4.4 Ryhmänohjaustilanteen valmistelu	34
4.5 Turvataitotuokioiden toteuttaminen.....	36
5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA JATKOTUTKIMUSAIHEET	43
5.1 Johtopäätökset	43
5.2 Jatkokehitys- ja tutkimusaiheet	45
6 POHDINTA.....	47

6.1 Toteutuksen ja menetelmien tarkastelu	47
6.2 Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys	49
6.3 Ammatillinen kehittämisemme.....	52
6.4 Opinnäytetyön hyödynnettävyys	53

LÄHTEET	55
---------------	----

LIITTEET

1 JOHDANTO

Yhdistyneiden Kansakuntien Lapsen oikeuksien sopimuksen 19. artiklan mukaan lapsella on oikeus kasvaa turvallisessa ilmapiirissä, jossa suojellaan lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä ja välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta sekä hyväksikäytöltä. Aikuisten tehtävänä on suojella lasta näiltä haittaavilta vaikutteilta ja ärsykkeiltä. Tällaisten suojelutoimien tulisi tarvittaessa sisältää menetelmiä joiden avulla lasta ja hänestä huolehtivia henkilöitä tuettaisiin muun muassa lasten pahoinpitelytapauksen ehkäisemiseksi, tunnistamiseksi, raportoimiseksi ja käsiteltäväksi saattamiseksi. (YK:n lasten oikeuksien sopimus 19. artikla, 1. ja 2. pykälä.)

Lasten kaltoinkohtelu on yleistä ja kansainvälisesti on arvioitu, että 4-16 % lapsista joutuu fyysisen pahoinpitelyn ja 10 % laiminlyönnin tai henkisen kaltoinkohtelun kohteeksi (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos, 2014). Lapsiin kohdistuva väkivalta, kaltoinkohtelu ja hyväksikäyttötapaukset ovat saaneet viime vuosina paljon palstatilaa eri medioissa. On hankalaa sanoa, johtuuko tämä yleisestä lasten turvattomuuden lisääntymisestä vai kaltoinkohtelun ilmi tulemisen ja tunnistamisen lisääntymisestä, sillä lasten kaltoinkohtelu ja seksuaalinen hyväksikäyttö ovat olleet kautta aikojen vaiettuja ja salattuja aiheita. Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen (2014) mukaan vain kymmenesosa kaltoinkohtelu tapauksista päätyy tilastoihin.

Vanhempia ja lasten parissa työskenteleviä eri alojen ammattilaisia askarruttaa usein kysymys, kuinka vahvistaa lasten taitoja puolustaa itseään ja pitää huolta rajoistaan. Näin on myös Kainuussa, jossa vuonna 2013 jopa 54 % 8. - 9. luokkalaisista on kokenut seksuaalista häirintää. Turvataitokasvatus vastaa osaltaan näihin kysymyksiin. (Lajunen, Andell, Jalava, Kemppainen, Pakkanen & Ylenius-Lehtonen, 2005,14.) Opinnäytetyömme tekemistä motivoi ajatus, että jokainen, yksikin, ennaltaehkäisty kaltoinkohtelutapaus parantaa lastemme turvallisuutta sekä edellytyksiä tasapainoiseen kasvuun ja kehitykseen. Mitä turvallisempi ja tasapainoisempi lapsuus, sitä paremmat mahdollisuudet eheämpään ja terveempään aikuisuuteen hänellä on.

Opinnäytetyömme tavoitteena on tehdä turvataitokasvatus tunnetuksi ja edistää turvataitokasvatuksen juurtumista esikoululaisten esiopetukseen Kajaanin Montessori -leikkikoulussa. Turvataitojen avulla tuetaan lasten itsetunnon kehittymistä ja heille opetetaan toimintavalmiuksia mahdollisten kaltoinkohtelutilanteiden ehkäisemiseksi. Työmme tarkoituksena on järjestää turvataitokasvatuksen esittely Kajaanin Montessori -leikkikoulun lastentarhanopettajille ja esimerkinomainen turvataitotuokio esikoululaisille.

Työssämme on kattava teoreettinen viitekehys, jossa tarkastelemme monipuolisesti lasten kaltoinkohtelua sekä sille altistavia tekijöitä. Käymme läpi lapsen itsetunnon sekä tunnetaitojen kehitystä soveltuvien osien ja avaamme turvataitokasvatukseen liittyviä teemoja. Olemme vertailun vuoksi esitelleet myös Euroopassa sekä muualla maailmalla toteutettavaa turvataitokasvatustyötä. Teoreettinen viitekehys osoittaa, että kaltoinkohtelun yleisyys ja seuraukset lapsen elämään, sekä lapsen itsetunnon kehittyminen ja hyvän itsetunnon merkitys lapsen elämänlaadun kannalta, puoltavat aihevalintamme tärkeyttä.

Teoriaa olemme aiheisiimme liittyen hankkineet ajantasaisesta kirjallisuudesta, artikkeleista sekä hankeraporteista. Turvataitokasvatukseen liittyviä tutkimuksia ei opinnäytetyömme kirjoitusvaiheessa ole ollut saatavilla. Olemme käyttäneet myös sähköisiä aineistoja sekä ajantasaista lainsäädäntöä. Toiminnallisen tuokion järjestämiseen liittyvää teoriaa on kerätty varhaiskasvatusta ja ryhmäpedagogiikkaa käsittelevästä kirjallisuudesta. Myös ulkomaista lähdekirjallisuutta on pyritty mahdollisuuksien mukaan käyttämään.

Turvataitokasvatus on osaltaan terveyden edistämistä ja ennaltaehkäisyä, jonka avulla pyritään antamaan lapsille ja nuorille valmiuksia itsestään huolehtimiseen. Turvataitokasvatuksen avulla voidaan ennaltaehkäistä lapsen psyykkisen ja fyysisen terveyden vakavaa vahingoittumista. Samalla, kun lapsi tarvitsee aikuisen suojaa ja hoitoa, on hän itse oman elämänsä subjekti ja aktiivinen, luova sekä taitava vuorovaikutuksen osapuoli. Lapsen tulee tietää omat oikeutensa turvassa olemiseen, hoivaan ja fyysiseen koskemattomuuteen. Hänelle tulee myös opettaa miten hän itse voi pitää huolta turvallisuudestaan. (Lajunen ym. 2005, 14.) Järjestämällä opetustuokion vahvistamme myös omaa ohjaus- ja opetusosaamistamme.

2 TURVATAIDOILLA ENNALTAEHKÄISTÄÄN KALTOINKOHTELUA

Tässä luvussa käsitellään opinnäytetyömme tietoperusta. Keskeisiä käsitteitä ovat lasten kaltoinkohtelu ja sitä ehkäisevä turvataitokasvatus. Lasten kaltoinkohteluun liittyen käymme läpi todennäköisimpiä kaltoinkohtelun muotoja, joita lapsi voi kohdata. Tarkastelemme myös seuraamuksia, mitä kaltoinkohtelusta lapselle voi aiheutua. Turvataitokasvatusta avataan taustan, teorian ja tavoitteiden osalta. Tuomme esiin lapsilähtöisen näkökulman, ja käymme läpi lapsen itsetunnon ja tunnetaitojen kehittymistä soveltuvien osien. Ryhmänohjaamisen osalta perehdymme ohjaamisen teoriaan ja ryhmätilanteen järjestämiseen esikouluikäisen päiväkotiryhmän osalta.

2.1 Lasten kaltoinkohtelu

Söderholm ja Kivitiie-Kallio (2012, 16) pohjaavat määritelmänsä lasten kaltoinkohtelusta Maailman terveysjärjestö WHO:n määritelmään seuraavalla tavalla: ”Lasten kaltoinkohtelu käsittää kaikki sellaiset fyysisen ja psyykkisen pahoinpitelyn muodot, seksuaalisen hyväksikäytön, laiminlyönnin taikka kaupallisen, taikka muun riiston, joista seuraa todellista tai mahdollista vaaraa lapsen terveydelle, elämälle, kehitykselle tai ihmisarvolle suhteessa, jossa on kyse vastuusta, luottamuksesta tai vallasta.”

Kaikki, mitä yhteisöt ja yhteiskunta tekevät tai jättävät tekemättä, ja mikä suorasti tai epäsuorasti vahingoittaa lapsia sekä heidän turvallista kasvuun ja kehitystään, ovat lasten laiminlyöntiä ja pahoinpitelyä (Söderholm ym. 2004, 13.) Kaltoinkohtelua ehkäisemään on luotu vuonna 1989 Lasten oikeuksien sopimus (LOS), joka on maailmalla laajimmin ratifioitu Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) ihmisoikeussopimus. Sopimus pohjaa YK:n Lasten oikeuksien julistukseen vuodelta 1959. Suomessa sopimus allekirjoitettiin vuonna 1991. Lasten oikeuksien sopimuksen keskeisimmät asiat ovat syrjimättömyys (artikla 2), lapsen edun huomioiminen (artikla 3), oikeus elämään ja kehittymiseen (artikla 6) ja lapsen näkemysten kunnioittaminen (artikla 12). (UNISEF 2015.)

Lapsen oikeuksien sopimus on yhtä sitova kuin laki. Valtioiden, kuntien, lasten vanhempien ja muiden aikuisten tulee noudattaa sopimusta. Sopimuksen lisäksi lasten oikeuksia turvaavat Suomessa useat lait, joiden mukaan lapsia pitää kohdella tasa-arvoisesti yksilöinä. (Lastensuojelun keskusliitto 2015).

Lapsen kaltoinkohtelu on vanhempien tai muiden aikuisten toimintaa, joka vahingoittaa lasta niin henkisesti kuin fyysisestikin. Lasten kaltoinkohtelu tarkoittaa sekä laiminlyöntiä että perheväkivaltaa. Perhe- ja lähisuhdeväkivallan erilaiset muodot esiintyvät usein samaan aikaan ja perheväkivallan näkeminen kuuluu myös kaltoinkohteluun. Varhainen puuttuminen lapsen kaltoinkohteluun on ensiarvoisen tärkeää, koska se ehkäisee ongelmien kasaantumista ja pahentumista ja katkaisee väkivallan kierteen. Lasten kaltoinkohtelun tunnistaminen, varhainen puuttuminen ja ehkäisy kuuluvat niin lastensuojelulle kuin myös terveydenhuollolle. (Lastenneuvolakäsikirja, THL 2015.)

Vaikka terveydenhuollon ja varhaiskasvatuksen henkilökunnalla on tietoa aiheesta, kaltoinkohtelun ilmiön tunnistaminen ei ole helppoa, koska aihe on arkaluonteinen. Yhtenäiset ohjeet ovat myös puutteellisia ja työ on kiireistä. Pelko vääristä tulkinnoista ja niiden aiheuttamista luottamusristiriidoista sekä käsitykset perheen yksityisyydestä voivat vaikeuttaa asiaan puuttumista. Kaltoinkohtelun tunnistaminen sekä siihen puuttuminen ovat liitoksissa toisiinsa muodostaen kokonaisuuden: epäily kaltoinkohtelusta ja ilmiön tunnistaminen ovat edellytyksiä asiaan puuttumiselle. Eettiset, juridiset ja lastensuojelulliset kysymykset liittyvät aina kaltoinkohteluun puuttumiseen ja selvittämiseen. Niiden selvittämistavoilla saattaa olla kauaskantoisia vaikutuksia osapuolten elämään. (Hoitotyön tutkimussäätiö 2008.)

2.1.1 Kaltoinkohteluun johtavia syitä ja riskitekijöitä

Kaltoinkohtelua tapahtuu kaikenlaisissa perheissä. Lapsen kaltoinkohteluun johtavia syitä on paljon ja ne voivat olla hyvin monitahoisia. Vanhempi, joka on kokenut paljon menetystä, puutetta tai riistoa omassa elämässään, voi olla kykenemä-

tön eläytymään lapsensa maailmaan jo alusta lähtien. Lapsella voi olla ominaispiirteitä tai tiloja, jotka vaativat aikuiselta erityistä empatiaa, herkkyyttä ja huolenpitoa. Lapsen käytöshäiriöt, sairaudet, vammat tai niiden jälkitilat voivat aiheuttaa vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen häiriintymisen ja tätä myötä riski kaltoinkohteluun kasvaa. Riskiryhmiä ovat myös nuoret vanhemmat, kehitysvammaiset vanhemmat ja yksinhuoltajat, joilla ei ole tukea antavaa sosiaalista verkostoa. (Söderholm ym. 2004, 12–13.)

Lapsen kaltoinkohtelun tunnistamista ja siihen puuttumista helpottaa, kun tiedetään lapseen ja hänen käyttäytymiseensä liittyviä riskitekijöitä, lapsen vanhempien ja heidän käyttäytymiseensä liittyviä riskitekijöitä sekä perheen ja perheen käyttäytymiseen liittyviä riskitekijöitä. Lapsessa havaittavia fyysisiä merkkejä ovat esimerkiksi tietyntyyppiset mustelmat eri paikoissa, perineumin alueen vammat, savukkeella polttamisjäljet ja muut palovammat, ihon, pään, luuston tai vatsanalueen vammat. Myös lapsen velttous, uneliaisuus ja oksentelu voivat olla kaltoinkohtelun merkkejä. Muita merkkejä ovat lapsen pelko, vatsakivut ja päänsärky, sopeutumisongelmat, masentuneisuus, käyttäytymisongelmat ja kehityksen viivästyminen. (Hoitotyön tutkimussäätiö 2008.)

Lapseen ja hänen käyttäytymiseen liittyviä kaltoinkohtelun riskiä nostavia tekijöitä ovat esimerkiksi komplikaatiot raskauteen tai synnytykseen liittyen, lapsen vammaisuus, heikko kielellinen kehitys, lapsen uhma, tottelemattomuus, lapsi nostaa äidin omat lapsuusmuistot esille, lapsen itkuisuus tai jos lapsi ei pidä äidistään. (Hoitotyön tutkimussäätiö 2008.)

Vanhempiin ja heidän käyttäytymiseen liittyviä riskitekijöitä ovat puolestaan esimerkiksi päihteiden käyttö, tunnekylmyys, toisen vanhemman vähäinen osallistuminen lapsen hoitoon, tupakointi, alhainen koulutus, lapsena koettu kaltoinkohtelu, emotionaalinen kypsymättömyys, mielenterveysongelma, avioero, lapseen kohdistuvat epärealistiset odotukset tai sosiaalisen verkoston puuttuminen. Perheen käyttäytymiseen tai perhetilanteeseen liittyviä riskitekijöitä ovat esimerkiksi pienet tulot, monilapsisuus, huono sosiaalinen tilanne, työttömyys, lapsen ja vanhemman vähäinen vuorovaikutus, perheen eristäytyminen ja syrjäytyminen, sosiaalisen tuen puute, perheväkivalta tai perheen aiempi lastensuojelutausta. Mikään riskite-

kijä tai merkki siitä ei kuitenkaan välttämättä ilmaise kaltoinkohtelua vaan kokonaisuus perheen ja lapsen tilanteesta tulee ottaa huomioon. Jos riskitekijöitä kasaantuu, lisää se lapsen riskiä joutua kaltoin kohdelluksi. (Hoitotyön tutkimussäätiö 2008.)

On tärkeää, että niin terveydenhuolto henkilöstö kuin muutkin lasten kanssa toimivat sidosryhmät osaisivat tunnistaa kaltoinkohtelun merkkejä ja puuttua tilanteeseen ammattitaidolla. Vastuuta ei saa paeta, vaan asia pitää viedä rohkeasti ja asiantuntevasti jatkoselvittelyyn ja olla valmis moniammatilliseen yhteistyöhön. (Hoitotyön tutkimussäätiö 2008.)

2.1.2 Kaltoinkohtelun muodot

Kaltoinkohtelun eri muodot esiintyvät usein samanaikaisesti. Lasten kaltoinkohtelulla ja parisuhdeväkivallalla on voimakas yhteys. Kaltoinkohtelu voi kohdistua suoraan lapseen tai epäsuorasti esimerkiksi jonkun perheenjäsenen välityksellä. Kaltoinkohtelu koskettaa kaikkia perheenjäseniä. Perheenjäsen voi olla kaltoin kohtelija tai osallinen siinä, sivustaseuraajana tai silminnäkijänä kaltoinkohtelulle. (Hoitotyön tutkimussäätiö 2008.)

Laiminlyönti nähdään tavallisimpana kaltoinkohtelun muotona. Perustarpeiden huomiotta jättäminen on yleisilmaisuuksia kaikille laiminlyönnin muodoille. Laiminlyöntiin puuttuminen on kuitenkin vaikeampaa kuin esimerkiksi fyysiseen pahoinpitelyyn tai seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Laiminlyönti on joissakin tapauksissa pitkä prosessi, joka muuttuu krooniseksi. Diagnoosin tekeminen on vaikeaa, koska laiminlyönnin määrittäminen on vaikeaa. Lapsella, jota on laiminlyöty, ei useinkaan alussa näy hälyttäviä oireita tai selkeitä näkyviä merkkejä laiminlyömisestä. Asiaan puututaan vasta sitten, kun lapsen psykososiaaliset oireet vaativat lastensuojelun asiaan puuttumista tai kun lapsi tarvitsee psykiatrista hoitoa. Laiminlyöntiä ei osata tai ei haluta määritellä ennen kuin siitä johtuvat seuraukset ovat selkeitä. Tämä on haastavaa lapselle, koska hänen on itse hankittava riittävän vakuuttava näyttö laiminlyönnistään viranomaisille. Lapsen suotuisan kasvun ja kehityksen kannalta

tällainen prosessi voi kestää kohtuuttoman pitkään ja on näin ollen vaikeaa lapsen hyvinvoinnin ja ennusteen kannalta. (Söderholm ym. 2004, 57–59, 61.)

Lapsen näkökulmasta krooninen laiminlyönti on ongelmallista, koska hän ei itse pysty siihen vaikuttamaan. Lapsi ei kykene määrittelemään laiminlyöntiä eikä sen vakavuutta. Lapsi ei myöskään osaa vaatia siihen puuttumista. Kokemuksista puhuminen on pienelle lapselle mahdottomuus. Lapsen sanattomien viestien tulkitseminen oikein ja niiden riittävä ymmärrettävyys voi olla vaikeaa. Myös isomman lapsen on vaikea kuvata ja kertoa laiminlyönnin kokemuksiaan. Laiminlyönnistään lapsi saattaa viestittää epäsuorasti kertoessaan esimerkiksi perheväkivallasta tai vanhempien päihteiden käytöstä. Koska laiminlyönnillä on hiipivä luonne, voivat lapset kasvaa siinä uskossa, että kaikki ihmiset elävät samalla tavalla kuin he. (Söderholm ym. 2004, 58.)

Fyysinen kaltoinkohtelu

Lapsen fyysinen kaltoinkohtelu on joko vanhemman tai muiden aikuisten tuottamaa fyysistä väkivaltaa lapselle. Se aiheuttaa lapselle kipua ja vahingoittaa lapsen terveyttä. Fyysinen pahoinpitely voi ilmetä esimerkiksi ravisteluna, lyömisenä, hiuksista repimisenä, kuristamisena, potkimisena tai palovamman tuottamisena. Lapsi voidaan myös huumata kemiallisilla aineilla. Aktiivista kemiallista väkivaltaa on esimerkiksi se, että lapselle annetaan rauhoittavia lääkkeitä tai päihteitä. Passiivista puolestaan, että lapsi ei saa tarvitsemiaan lääkkeitä tai sopivaa ruokavaliota. (Lastenneuvolakäsikirja, THL 2015.)

Tavallisimpia pahoinpitelyvammoja ovat palovammat, mustelmat, luunmurtumat, sisäelinvammat ja pään alueen vammat. Passiivinen fyysinen pahoinpitely on silloin kyseessä, kun esimerkiksi lapsen vaippoja ei vaihdeta useampaan päivään tai lapsi joutuu olemaan ilman ruokaa koko viikonlopun tai hän joutuu olemaan jatkuvasti yksin kotona ja lapsi suljetaan esimerkiksi komeroon. Onko kysymyksessä satunnainen vahinko vai pahoinpitely, on joskus vaikea tunnistaa. On tärkeää, että kaikki pahoinpitelyvammat tunnistettaisiin mahdollisimman varhain. Pahimmillaan fyysinen pahoinpitely voi johtaa kuolemaan. (Lastensuojelun käsikirja, THL 2016.)

Emotionaalinen kaltoinkohtelu

Emotionaalinen laiminlyönti on lapsen tunnetarpeiden huomiotta jättämistä. Emotionaalinen laiminlyönti on salakavala laiminlyönnin muoto, sillä ulkoiset merkit yleensä puuttuvat. Ääritapauksissa emotionaalinen kaltoinkohtelu voi pienellä lapsella johtaa tilaan, jossa huomataan selviä somaattisia löydöksiä, kuten painon ja pituuden poikkeava kehitys. Lapsella, joka elää emotionaalisessa puutteessa, on hyvin niukasti tai ei ollenkaan kokemuksia hyväksynnästä, arvostuksesta ja rakastetuksi tulemisesta. (Söderholm ym. 2004, 61–62, 76.)

Kaltoinkohtelu on voinut jatkua koko lapsuuden ajan aikuisikään saakka ilman, että kukaan perheen ulkopuolinen olisi merkitsevästi auttanut lasta. On erittäin tärkeää, että terveydenhuollon ja kasvatuksen ammattilaiset oppisivat tunnistamaan ja puuttumaan ajoissa pienen lapsen emotionaaliseen kaltoinkohteluun. Yhtä tärkeää on tunnistaa ja puuttua ammattitaidolla tilanteisiin, jossa lapsella havaitaan somaattisia oireita ja löydöksiä; sekä jos lapsen ja huoltajan välillä havaitaan olevan poikkeavaa kommunikointia. Vuorovaikutushäiriöt eivät häviä itsestään ja asiaan puuttumattomuus vain syventää ongelmaa. (Söderholm ym. 2004, 61–62.)

Seksuaalinen kaltoinkohtelu

Kaikissa yhteiskunnissa ja yhteiskuntaluokissa tapahtuu lasten seksuaalista kaltoinkohtelua eli hyväksikäyttöä. Seksuaalisesta hyväksikäytöstä on kyse silloin, kun lasta käytetään omien seksuaalisten tarpeiden tyydyttämiseen. Lapsella ei ole mitenkään mahdollisuutta antaa hyväksikäyttöön suostumustaan. (Molander 1996, 144.) Lapsi voi joutua seksuaalisesti hyväksikäytetyksi omassa perheessään, jossa hyväksikäyttäjä voi olla oma vanhempi tai vanhemman asemassa oleva, oma sisarus tai joku muu sukulainen. Kodin ulkopuolella lasta voi hyväksikäyttää esimerkiksi perhetuttu, naapuri, ystävä, opettaja tai aivan vieras henkilö. (Söderholm ym. 2004, 102.)

Viimeisimmän Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen toteuttaman Kouluterveyskyselyn (2015) mukaan Suomen 8. – 9. luokkalaisista 9 % on kokenut seksuaalista

väkivaltaa joskus tai toistuvasti. Positiivista on, että seksuaalisen väkivallan kokeminen on vähentynyt vuodesta 2013 viidellä prosenttiyksiköllä. Kainuussa vastaavasti vuonna 2013 ikäryhmän nuorista 13 % on kokenut seksuaalista väkivaltaa, mutta jopa 54 % 8. - 9. luokkalaisista on kokenut seksuaalista häirintää.

Seksuaalista hyväksikäyttöä on esimerkiksi lapsen sukupuolielinten koskettelu ja lapsen houkutteleminen seksuaalisiin tekoihin. Hyväksikäytön määritelmä ei edellytä yhdyntää. Seksuaalinen hyväksikäyttö vahingoittaa lasta psyykkisesti ja seksuaalisesti. Lapsi joutuu tilanteeseen, jota hän ei voi mitenkään ymmärtää tai hallita ja johon hän ei ole psyykkisesti eikä fyysisesti mitenkään valmis. Hyväksikäyttöön liittyy syyllistämistä, salaisuuden vaatimuksia sekä repiviä rakkauden ja petetyksi tulemisen tunteita. Vaikka lapsi olisi niin nuori, ettei hän itse tiedosta tapahtumaa vääräksi, vahingoittaa toistuvat seksuaaliset stimulaatiot lasta. (Söderholm ym. 2004, 102; Lastensuojelun käsikirja, THL 2016.)

Ilmiöistä, jotka loukkaavat lapsen seksuaalista koskemattomuutta, käytetään myös nimitystä seksuaalinen riisto. Tähän ei pidä kuitenkaan sekoittaa vanhempien tavallista hellyyden osoittamista lapsiaan kohtaan, kuten suukottelu, sylittely ja halailu. Seksuaaliselle hyväksikäytölle tunnusomaista on salailu ja häpeä, mutta nämä eivät kuulu seksuaaliseen riistoon. Seksuaalisessa riistossa aikuinen ei tavoittele seksuaalista mielihyvää vaan lapsi altistetaan kehitystasoon ja ikään soveltumattomille asioille esimerkiksi lapsi joutuu seuraamaan aikuisten yhdyntöjä tai katsomaan pornofilmejä. (Lastensuojelun käsikirja, THL 2016.)

2.1.3 Kaltoinkohtelun aiheuttamia seurauksia lapsen elämässä

Lapsen käsitys omasta itsestään, turvallisuudesta ja luottamuksesta syntyy positiivisessa vuorovaikutuksessa toisiin ihmisiin. Näin myös epäluottamus, turvattomuus, pelko ja negatiivinen omakuva syntyvät vuorovaikutuksen tuotteena. Läheisten ihmisten väkivaltaisuus on perusturvattomuuden ydin. Turvattomuus syntyy, kun lapsi kohtaa jotain käsittämätöntä ja mielelleen ylivoimaisia asioita käsitellä. Esimerkiksi joutuessaan seksuaalisen hyväksikäytön tai väkivallan kohteeksi, lapsi kokee itsensä voimattomaksi, avuttomaksi ja neuvottomaksi. Nämä

tunteet ja kokemukset uhkaavat lapsen minuutta, herättää pelkoa, syyllisyyttä ja häpeää sekä arvottomuuden tunnetta. Tällaiset lapsuuden kokemukset heikentävät lapsen psyykkisesti eheää kehitystä ja luovat mahdollista perustaa myöhemmille psyykkisille ja psykosomaattisille ongelmille. (Lajunen ym. 2005, 22.)

Seksuaalisella hyväksikäytöllä on rankkoja seurauksia. Lapsi voi kokea pelkoa, ahdistusta, syyllisyyttä, avuttomuutta ja hylätyksi tulemistä. Välittömät reaktiot lapsella seksuaaliseen hyväksikäyttöön ovat samanlaisia kuin muissakin ahdistavissa elämäntilanteissa, joten niiden perusteella ei voida tehdä päätelmiä siitä, onko kyseessä seksuaalinen hyväksikäyttö vai jokin toinen tilanne. (Söderholm ym. 2004, 103).

Välittömiä reaktioita voivat olla esimerkiksi aggressiivisuus, karkaileminen, riehuminen ja itkuherkkyys. Taantuminen, takertuminen ja voimakas ahdistuneisuus ovat myös tavallisia oireita hyväksikäytetyllä lapsella. Seksuaalinen hyväksikäyttö aiheuttaa pitkäkestoisia haittavaikutuksia. Seuraukset eivät välttämättä tule näkyviin välittömästi, vaan ne voivat ilmetä myöhemmin erilaisina fyysisinä ja psyykkisinä oireiluina. (Laiho 2007,20,139.)

Jos lapsi on joutunut pitkään hyväksikäytetyksi, voi hänen omanarvontunne olla vääristynyt ja hän kokee olevansa arvoton ja likainen. Aikuisiin luottaminen on vaikeaa ja hänestä voi tulla vetäytyväinen ja itsetuhoinen. Lapsen seksuaalinen identiteetti voi muuttua hämärtyneeksi, jolloin hänelle voi syntyä virheellinen käsitys seksuaalisuudestaan. (Söderholm ym. 2004, 103).

Jatkuva emotionaalinen laiminlyönti voi johtaa lapsella kaikkien toiminta-alueiden häiriintymiseen, joka koskee niin fyysistä, emotionaalista ja kognitiivista kehitystä, koulumenestystä kuin myös sosiaalista käyttäytymistä. (Söderholm ym. 2004, 61–62.)

2.2 Turvataitokasvatus

Teoksessaan *Lapsi aikuisten armoilla* (1996, 13) Helena Molander, lapsiasiamies ja varatuomari, sanoo näin: ”*Jokainen vanhempi varoittaa lastaan liikenteen vaaroista ja antaa lapselleen selvät, konkreettiset ohjeet. Samalla tavoin meidän velvollisuutemme on antaa asiallinen tieto lapselle niistä vaaroista, joita joidenkin ´mukavien´ aikuisten taholta voi olla tulossa.*”

Lapsille tulee kertoa heidän ihmisoikeuksistaan ja heille on luotava mahdollisuus oppia tunne- ja turvataitoja. Ammattilaisilla taas on velvollisuus ja mahdollisuus luoda uusia malleja ja työkaluja siihen, miten edistää lasten oikeuksien toteutumista sekä tunne- ja turvataitojen osaamisen lisääntymistä. Ihmisoikeuksien periaatteiden mukaisesti lasta ei saa jättää yksin näiden taitojen ja tietojen opetteluun. Aikuisten vastuulla on tarjota opetusta turvallisessa ja luotettavassa ilmapiirissä, ikään sopivalla tavalla. Kun aikuiset huomioivat lapsen huolen ja ovat kiinnostuneita lapsista, lasten luottamus saatuun hoivaan kasvaa ja samalla heidän itseluottamuksensa kehittyy paremmaksi. (Valkama & Ala-Luhtala 2014, 14.)

Suomen lapsiasiavaltuutetun sivustolla kerrotaan, että Pohjoismaiset lapsiasiavaltuutetut ovat vuonna 2012 antaneet yhteisen julkilausuman, jossa vaadittiin Pohjoismaiden hallituksia varmistamaan, että lapsien turvataitoja parannetaan. Heidän tulee saada tietoa muun muassa oikeudestaan oman kehonsa koskemattomuuteen. Lapsiin kohdistuvan kaltoinkohtelun tekijät ovat usein henkilöitä – vanhempia tai muita läheisiä – jotka ovat luottamussuhteessa lapsiin. Lapsilla ei välttämättä edes ole tietoa siitä, etteivät heidän kokemansa teot ole oikein. (Lapsiasia 2014.)

”*Lasten turvataito*” on suomalainen lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyohjelma, jonka tarkoituksena on estää lapsia joutumasta fyysisen, henkisen tai seksuaalisen väkivallan uhriksi. Ohjelman kehittäminen alkoi Kotkassa 1990 – luvulla ja sen esimerkkinä on toiminut brittiläinen ”*Kidscape*” – ohjelma. (Lajunen ym. 2005, 8.)

Ohjelman projektipäällikkö Kaija Lajunen ym. (2005, 29) mukaan turvataitokasvatus on lasten voimavarojen ja selviytymiskeinojen laaja-alaista vahvistamista. Sen

myötä lapset saavat keinoja itsestään huolehtimiseen ja itsetuntonsa parantamiseen, vaikka vastuu lasten turvallisuudesta ja hyvinvoinnista pysyy aikuisilla. Turvataitokasvatus on suunnattu ensisijaisesti 5-11 – vuotiaille, mutta soveltuu myös sitä nuoremmille tai vanhemmillekin. Turvataitokasvatus on tärkeää toteuttaa moniammatillisena yhteistyönä varhaiskasvatuksen ja kodin kanssa. Lajunen ym. (2005, 39) näkemys on, että luonnollisinta turvataitokasvatus on sisällyttää esi- ja alkuopetukseen.

2.2.1 Turvataitokasvatuksen taustaa

Turvataitokasvatus on suhteellisen uusi asia suomalaisessa yhteiskunnassa. Suomessa havahduttiin huomaamaan lasten seksuaalinen hyväksikäyttö vasta 1980-luvulla, jolloin huoli lasten turvallisuudesta heräsi. 1990-luvulla lähdettiin etsimään turvakasvatuksen työmalleja ja vuosien moniammatillisen yhteistyön tuloksena muodostui sovellettuja työtapoja ja opetusmateriaaleja sosiaali- ja terveydenhuollon käyttöön. Aiheen suhteellisen tuoreuden takia tutkimusmateriaalia on aika vähän saatavilla. (Lajunen ym. 2005, 15.) Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöitä turvataitokasvatukseen liittyen on tehty muutamia kappaleita.

Maailmalla turvataitokasvatusta toteutetaan laajalti. Yksi tunnetuimmista turva- ja tunnetaitojen opetusohjelmista on ”*Second Step*” -ohjelma, joka on lähtöisin Yhdysvalloista jo vuodelta 1986. Ohjelman kehittäjä ja ylläpitäjä on voittoa tavoittelematon Committee for Children organisaatio. ”*Second Step*” -ohjelman avulla opetetaan lapsille sosioemotionaalisia taitoja, kuten empatiaa, tunteiden säätelyä ja ongelmanratkaisua. Yksi ohjelman pääasiallisista tavoitteista on ehkäistä kiusaamista ja väkivallan käyttöä. ”*Second Step*” -ohjelmassa on myös oma lastensuojelullinen osionsa, jossa keskitytään seksuaalisen kaltoinkohtelun ennaltaehkäisyyn. (Committee for Children 2016.)

”*Second Step*” -ohjelma on Yhdysvaltojen lisäksi käytössä ainakin Brasiliassa, Chilessä, Meksikossa, Japanissa, Australiassa ja Uudessa-Seelannissa sekä useissa Euroopan maissa Pohjoismaat mukaan lukien. 2000 -luvun alussa ohjelma muokattiin myös Suomen oloihin sopivaksi ja se tunnetaan meillä nimellä

”*Askeleittain*” -ohjelma. Sekin on luonteeltaan ennaltaehkäisevä ja suunnattu kaikille lapsille. Ohjelman tavoitteet vastaavat Suomen päivähoiton tavoitteita ja sisältöalueita. (Orava 2013, 14, 23-27; Committee for Children 2016.)

”*Kidscape*” – ohjelma on brittiläisen lasten psykologi Michele Elliott’n vuonna 1985 luoma kansallinen toimintaohjelma Britannian lasten suojelemiseksi kaltoinkohtelulta. Kohdatessaan työssään lasten ja nuorten parissa useita hälyttäviä hyväksikäyttö ja kaltoinkohtelu tapauksia, hän aloitti päättäväisen työnsä lasten suojelemiseksi. Kaksivuotinen tutkimus paljasti, että suurin uhka kaltoinkohtelulle ei tule ulkoapäin, vaan perheen sisäinen väkivalta ja kaltoinkohtelu sekä koulukiusaaminen ovat suurimmat uhat lasten elämässä. (Kidscape 2016.)

Moniammatillisen yhteistyön avulla luotiin ohjelmarunko kasvatusalan ammattilaisille lasten opettamiseksi ja kansalaisten yleisen asenteen ravistelemiseksi. Elliott’n mukaan lapsilla on oikeus saada tietoja ja taitoja, jotka auttavat heitä pysymään itsenäisinä ja turvassa. Heillä on myös oikeus oppia ilmaisemaan tunteitaan ja huoliaan. Aikuisilla puolestaan on velvollisuus ja vastuu kuunnella sekä tukea lasta, ottaa lapsen tunteet ja huolet vakavasti sekä suojella lapsia kaltoinkohtelulta. Nykyisin organisaatio kouluttaa ja konsultoi jatkuvasti opettajia tai varhaiskasvatuksen ammattilaisia sekä kolmannen sektorin toimijoita turvataitojen opetukseen, ja toimintaohjelman käyttöönottoon uusissa kouluissa ja päiväkodeissa. (Kidscape 2016.)

2.2.2 Lapsi on kykenevä toimija

Jokainen lapsi on alttiina väkivalta- ja ahdistelukokemuksille. Ei ole perusteltua syytä olettaa, että olisi olemassa joukko lapsia, jotka varmuudella eivät voisi jossain elämänsä vaiheessa joutua kaltoinkohtelun tai väkivallan uhriksi. Näin ollen kaikki lapset tarvitsevat turvataitoja huolehtiakseen omasta turvallisuudestaan ahdistelun, kiusaamisen ja väkivallan tilanteissa. (Lajunen ym.2005, 8.)

Viihdeteollisuus, uutisointi ja mainonta tuovat väkivaltaa ja seksiä jatkuvalla vyöryllä myös lastemme silmiin. Internetin ja langattomien viestimien jatkuvasti kehittyvä käyttö luo kasvavat mahdollisuudet seksuaalirikollisille, jotka haluavat saada

yhteyden alaikäisiin lapsiin esimerkiksi keskustelu- tai kuvafoorumien kautta. Lasten luontainen uteliaisuus, luottavaisuus ja miellyttämisen halu lisäävät heidän alttiuttaan houkuttelulle ja joutumiselle tilanteisiin, joihin he eivät ikänsä ja kehityksensä puolesta ole valmiita. Uhat eivät ole vain ulkoa päin tulevia, sillä suuri joukko lapsia altistuu jatkuvasti väkivallalle, ahdistelulle, kaltoinkohtelulle ja hyväksikäytölle omassa kodissaan tai lähipiirissään. (Lajunen ym. 2005, 8.)

Turvataitokasvatus lähtee ajatuksesta, että lapsi itse on oman elämänsä subjekti ja kykenevä toimija. Turvataitokasvatuksen myötä lapset saavat valmiuksia välttää mahdollisia tilanteita, joissa heidän turvallisuutensa olisi uhattuna. Lapsia opetetaan ja kannustetaan kertomaan huolistaan tai huolestuttavista tilanteista jollekin turvalliselle aikuiselle. (Lajunen ym. 2005, 8, 29.)

Turvataitokasvatus ei ole pelkkää toimintaohjeiden antamista, sillä lasten kohtaamat kaltoinkohtelun tilanteet ovat hyvin moninaisia. Kaikkien mahdollisten tilanteiden varalle lapsia ei voida ohjeistaa. Olennaista on siis vahvistaa lapsen itseään suojaavia kykyjä ja taitoja toimia. Tällaisia ovat hyvä itseluottamus, usko omaan selviytymiskykyyn, selviytymisen kokemukset hankalista tilanteista, sekä kyky soveltaa niitä myöhemmin, itsenäisyys, oivaltavuus, ongelmanratkaisukyky, sosiaalisuus ja luottamus toisiin, siten että voi pyytää ja vastaanottaa apua. (Lajunen ym. 2005, 29.)

2.2.3 Lapsen itsetunnon kehittymisen ja tukemisen merkitys

Itseensä luottava lapsi uskoo voivansa vaikuttaa siihen, mitä hänelle tapahtuu. Itseään arvostava lapsi pitää kiinni oikeaksi tietämistään asioista myös vastarinnan edessä. Hän ei anna loukata itseään, vaan pitää puolensa. Sosiaalisesti taitava lapsi onnistuu todennäköisemmin positiivisten kaverisuhteiden luomisessa ja hyvien ystävyysuhteiden nähdään suojaavan lasta ajautumasta alistaviin tai hyväksikäyttäviin ihmissuhteisiin. (Lajunen ym. 2005, 29.)

Psykologian professori Liisa Keltikangas-Järvinen (2008, 17) määrittelee itsetunnonksi sen, kuinka paljon hyviä ominaisuuksia ihminen näkee itsessään. Hänen

mukaansa itsetunto on hyvä, kun positiiviset ominaisuudet ovat ihmisen minäkäsityksessä voitolla. Negatiivisten ominaisuuksien ollessa voitolla, ihminen kokee itsetuntonsa huonoksi. Hyvä itsetunto tarkoittaa myös ihmisen kykyä totuudenmukaisen minäkuvansa tunnistamiseen, jolloin hän tunnistaa omat puutteensa ja heikkoutensa tuntematta niistä ahdistusta.

Itsetunto on tunnetta, että olen hyvä ja arvokas ihminen. Se on itseluottamusta ja oman elämän ainutkertaisena näkemistä. Itsetunto ei ole irrallinen persoonallisuuden osa, vaan kiinteästi psykologisen minän toimintoihin liittyvä osa. Hyvä itsetunto mahdollistaa itsenäisen otteen oman elämän ratkaisuihin, eikä silloin ole riippuvainen muiden mielipiteistä. Samalla, kun ihmisellä on kyky arvostaa itseään, hän antaa arvon myös muille ihmisille ja heidän näkemyksilleen. Hyvä itsetunto suojaa ihmistä pettymyksissä ja auttaa sietämään myös epäonnistumisia. (Keltikangas-Järvinen 2008, 17 – 23; Kalliopuska 1984, 9.)

Itsetunnon rakentuminen alkaa jo vauvana. Vastasyntynyt alkaa luoda kiintymyssuhdetta varhaisessa vuorovaikutuksessa hoivaajaansa ja tätä kautta myös kokemus omasta itsestä alkaa hiljalleen muotoutua. Syntymänsä jälkeen lapsi on täysin riippuvainen hoivaajastaan ja tarvitsee tätä jatkuvasti tyydyttämään tarpeitaan. Brittiläisen psykiatri John Bowlbyn kiintymyssuhdeteorian mukaan vauvalla on synnynnäinen tarve suuntautua toista ihmistä kohti. Turvallisen aikuisen läheisyys ja läsnäolo ovat vauvalle välttämättömiä kiintymyssuhteen muodostumiseksi ja vuoden ikään mennessä lähes kaikki pikkulapset ovat kehittäneet vahvan siteen ensisijaiseen hoivaajaansa. Useimmat jo noin neljän kuukauden ikäiset vauvat reagoivat eri tavalla hoivaajaansa verrattuna muihin ihmisiin. Kun vauva näkee hoivaajansa, hän hymyilee ja ilmaisee itseään mielellään sekä seuraa tätä silmillään pidempään kuin silloin, kun hän näkee jonkun muun. Vauvat sopeutuvat monenlaisiin hoivakokemuksiin, mutta vaikeat varhaiset traumat, erokokemukset ja pitkäkestoinen stressi ovat vahingollisia kehittyvälle minäkuvulle. (Kalland & Sinkkonen 2001,13; Kalliopuska 1984, 27–28; Sinkkonen 2004.)

Lapsi pyrkii alusta alkaen jäsentämään kokemuksiaan ja luomaan niistä ennakoitavia syiden ja seurauksien ketjuja aistihavaintojensa avulla. Hoivaajan vastatessa viivyttämättä vauvan itkuun ja poistaessaan sen syyn, vauvan tarve tulee tyydy-

tettyä. Toistuessaan systemaattisesti tämä tapahtumaketju tuo turvallisuuden tunteen vauvalle ja hän saa positiivisia vuorovaikutuksen kokemuksia. Tutkija Mary Ainsworth on kollegoineen testannut tätä Bowlbyn kiintymyssuhdeteoriaa ja todennut muun muassa, että turvallisesti kiintynyt lapsi on elänyt ympäristössä, jossa asiat ovat tapahtuneet johdonmukaisesti ja tunteiden ilmaiseminen on johtanut hoivaajan myötätuntoiseen lähestymiseen ja sitä seuraavaan huojennuksen tunteeseen. Turvallisesti kiintyneet lapset oppivat tämän myötä myöhemmälläkin iällä sosiaalisesti taitaviksi. He kykenevät empatiaan ja ovat siten kaveripiirissäkin suosittuja. (Sinkkonen 2004; Kalliopuska 1984, 32.)

Varhainen vauvan ja hänen hoivaajansa välinen vuorovaikutus luo perustan lapsen minän kehitykselle ja psykologiselle syntymälle. Psykologisen minän perusrakenteet syntyvät kolmen ensimmäisen ikävuoden aikana vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa ja heidän avullaan. Minän syntymän ensimmäinen vaihe on tietoisuus omasta kehosta, jolloin lapsi mieltää kehonsa muusta ympäristöstä erilliseksi, itsenäiseksi osaksi. Oman kehon osien löytäminen ja niiden toiminnan itse aiheuttaminen tuo vauvalle suurta iloa. (Keltikangas-Järvinen 2008, 100–101; Rusanen 2011, 127–128.)

Seuraava minän kehitysvaihe on kielellinen kehittyminen, joka myös tapahtuu vuorovaikutuksessa muihin ihmisiin. Lapsi peilaa edelleen itseään hoivaajan sekä muiden ihmisten reaktioiden kautta ja nauttii ihailusta. Oman äänen kuuntelu on tärkeää ja hoivaajan kanssa vastavuoroinen ääntely tuo tyydytystä. Itsetunnon kehitys saa merkittävän alkunsa jo ennen lapsen ensimmäisen ikävuoden täyttymistä. Kaksi – neljä vuotias lapsi kehittyy kielellisesti ja motorisesti vauhdilla. Maailman jäsentyminen sanojen ja uusien taitojen kautta tuo paljon vaihtelevia kokemuksia leikki-ikäiselle. Itsetunnon kehitys on edelleen riippuvainen sosiaalisesta palautteesta ja tavoista, joiden avulla lapsen pettymyksiä käsitellään. (Keltikangas-Järvinen 2008, 104 – 105.)

Leikki on kautta koko lapsuusiän tärkeää niin lapsen psykologisen minän rakentumisen kuin ympäröivän maailman ymmärtämisen kannalta. Leikkiessään lapsi kokeilee erilaisia rooleja, mallintaa näkemiään tilanteita ja tunnustelee, miltä tuntuisi olla joku muu. Leikki ei ole pelkkää huvia, vaan kehitysvaihe, jossa lapsi opettelee kokonaisvaltaisesti elämää leikin avulla. Leikkiessään lapsi rakentaa ja kehittää

persoonallisuuttaan, älykkyyttään, sosiaalisia taitoja sekä tunne-elämäänsä. (Keltikangas-Järvinen 2008, 105–108.)

Viidestä seitsemään vuotiaana lapsi saavuttaa kehitysvaiheen, jossa hän tuntee kuuluvansa ympäröivään sosiaaliseen yhteisöön. Hän ymmärtää kieltä ja ympäristöään sekä muiden ihmisten käytöksen vivahteita paremmin. Myös ympäristön ja yhteisön odotukset voivat olla vanhempien odotuksista poikkeavia, mutta lapsi oppii sopeutumaan erilaisiin rooleihin. Lajusen ym. (2005, 39) mukaan turvataitokasvatuksen aloittaminen lapsille olisi luonnollisinta ja sopivaa juuri tässä vaiheessa. Lapset kehittyvät yksilöllisesti, joten kehitysvauhti on kaikilla erilainen, vaikka he käyvätkin läpi saman kehityskulun. (Keltikangas-Järvinen 2008, 105–108).

2.2.4 Tunnetaitojen kehittyminen

Tunteiden ilmaisutaito on tärkeää turvataitojen omaksumisessa, sillä tunne on ihmillisen vuorovaikutuksen keskeinen elementti. Tunteiden avulla yritämme ymmärtää toisen ihmisen mieltä sekä kokea itse ymmärretyksi tulemista ja yhteenkuuluvuutta. Ihmisen täytyy kyetä jakamaan tunnetiloja pystyäkseen ymmärtämään toisia ja tullakseen ymmärretyksi. Tunnetilojen jakaminen on inhimillisesti palkitsevaa, joten se on varmasti yksi syy siihen, miksi ihminen hakeutuu vuorovaikutukseen toisten kanssa. (Mäntymaa, Luoma, Puura & Tamminen 2003.)

Tunteilla on keskeinen merkitys jo varhaisessa vuorovaikutuksessa ensi hetkistä alkaen. Vauva kommunikoi tunteillaan ja vauvan tunnetiloja jakamalla vanhempi voi ymmärtää hänen tarpeensa. Kun vanhempi reagoi lapsen tunteisiin erityisesti turvattomuuden tai muun negatiivisen tunteen vallitessa, lapsi oppii, että kaikenlaiset tunteet ovat sallittuja. (Mäntymaa ym. 2003.)

Pienellä lapsella ei ole synnynnäistä kykyä ymmärtää ja sanoittaa tunteitaan, joten vanhemman tehtävänä on nimetä lapsen tunteita. Nimeäminen auttaa lasta ymmärtämään sisäistä tunnekuohua ja tukee häntä tunteiden hallinnassa. Sen sijaan, että lapsi toimisi nimeämättömien tunteidensa ohjaamana, hän pystyykin vastedes itse sanomaan, miltä hänestä tuntuu. (Sinkkonen 2008, 104–105).

Kun lapselle välittyy riittävästi kokemuksia, ettei mikään ihmisyyteen liittyvä ole vanhemmille vierasta, eikä hänen voimakkaidenkaan tunteiden ilmaiseminen johda hylätyksi tulemiseen, kokee hän olonsa turvalliseksi. Jos lapsi puolestaan jätetään jatkuvasti selviytymään yksin tunteidensa kanssa, hän alkaa välttää voimakkaiden tunteiden tuomista vuorovaikutukseen. (Sinkkonen 2008,105.)

Tunteisiin vastaamalla vastataan lapsen tarpeisiin. Vanhemman reagoidessa lapsen tunteiden ilmaisuun tyynesti ja rauhallisesti, lapsi voi kokea olonsa turvalliseksi, rauhoittua ja käsitellä tunteitaan. Näin lapsi oppii ja sisäistää säätelymallit vanhemmiltaan vuorovaikutustilanteiden toistuessa ja vähitellen hänen kykynsä säädellä itsenäisesti omia tunteitaan vahvistuu. (Mäntymaa ym. 2003.)

Tunteiden ilmaiseminen, tunnistaminen ja säätely kehittyvät iän ja kasvuolosuhteiden myötä. Perhetyöntekijä Tarja Kullberg-Piilola (2000) esittää mielenkiintoisia kysymyksiä tunnetaitojen opettamisen perinteestä suomalaisessa kasvatuksessa: Onko tunteiden hillitseminen kiltteyttä? Häiritsevätkö yksilölliset tunteet ryhmän toimintaa? Millaiset tunteet ovat sallittuja? Kullberg-Piilolan näkemys on, että lapselle tulee opettaa miten tunteet vaikuttavat itseen ja ympäristöön, ja hänelle tulisi antaa mahdollisuus tutustua omaan monipuoliseen tunnemaailmaansa, jotta hän rohkaistuisi puhumaan omista tunteistaan myös muille. Kun lapsilla on lupa olla tunteidensakin osalta yksilöitä, heidän minäkuvansa ja itsetuntonsa eivät ole niin riippuvaisia ympäristön vaikutteista. He oppivat myös jo pienenä tekemään valintoja sen mukaan, mikä heistä tuntuu hyvältä, eikä vain siksi, että joku muu sitä heiltä vaatii. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2000, 31–34.)

On tärkeää, että lapsi oppii kaikenlaisten tunteiden olevan sallittuja, eikä jakoa positiivisiin ja negatiivisiin tunteisiin korostettaisi. Kun lapsi kokee, että perinteisesti negatiivisina pidettyjen kiukun, raivon, pelon, vihan ja surun ilmaiseminenkin on hyväksyttyä, uskaltaa hän tarvittaessa tuoda nämäkin tunteensa helpommin esiin. Myös tunteiden aiheuttajan tunnistaminen on tärkeää, jotta lasta voidaan auttaa ja tukea tunteiden käsittelemisessä. Esimerkiksi lapsi, joka kohtaa elämässään kaltoinkohtelua, voi käyttäytyä aggressiivisesti tai olla pelokas. Tällaisessa tilanteessa on todella tärkeää, että hänellä olisi lupa ja mahdollisuus tulla kuulluksi jonkun turvallisen aikuisen osalta. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2000, 34–35, 48–49.)

Lapsen tunteet omia vanhempia kohtaan vaihtelevat kuin missä tahansa ihmis-suhteessa. Kuitenkin lapsen lojaaliudessa ja tunteissa vanhempia kohtaan on jostain niin pyyteetöntä rakkautta ja ehdotonta luottamusta, ettei vastaavaa suhdetta muiden ihmisten välille voi muodostua. Lapsi on uskollinen vanhemmilleen, vaikka nämä olisivat kohdelleet lasta epäoikeudenmukaisesti tai muuten väärin. Hän uskoo vanhempiinsa ja antaa heille yhä uusia mahdollisuuksia sekä kerta toisensa jälkeen anteeksi. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2000, 55.)

2.2.5 Turvataitokasvatusta esiopetuksessa

Varhaiskasvatus on pienten lasten eri elämänpiireissä tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta. Sen tavoitteena on edistää lasten tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Yhteiskunnan järjestämä, valvoma ja tukema varhaiskasvatus koostuu hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta. Varhaiskasvatusta järjestetään valtakunnallisten linjausten mukaisesti varhaiskasvatuspalveluissa, joista keskeisimpiä ovat perhepäivähoito, päiväkotitoiminta sekä erilainen avoin toiminta. Varhaiskasvatuspalveluja tuottavat kunnat, seurakunnat, yksityiset palveluntuottajat ja järjestöt. Varhaiskasvatukseen osallistuminen on vapaaehtoista. (Kajaanin varhaiskasvatussuunnitelma 2014.)

Esiopetukseen osallistuminen muuttui puolestaan velvoittavaksi elokuusta 2015 alkaen. Näin ollen kaikki esikouluikäiset lapset ovat oletettavasti varhaiskasvatuksen piirissä ja turvataitokasvatuksen saaminen jo ennen kouluun lähtöä mahdollistuisi. Tällä tavoin päästäisiin tukemaan ja parantamaan lasten valmiuksia selvitä koulumaailman sosiaalisista haasteista paremmin. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 12.)

Opetushallituksen määräyksen mukaan kunta on velvollinen järjestämään sen alueella asuville lapsille oppivelvollisuutta edeltävänä vuonna esiopetusta. Esiopetusta voidaan järjestää päiväkodeissa ja kouluissa. Vanhempien velvollisuus on huolehtia, että lapset osallistuvat tarjottuun esiopetukseen. Esiopetus on merkittävä ajanjakso lapsen elämässä. Esiopetus suunnitellaan ja toteutetaan siten, että

lapsilla olisi mahdollisuus kokeilla, innostua ja oppia uutta. Toimiessaan ja leikkiessään erilaisissa oppimisympäristöissä lapset laajentavat osaamistaan eri tiedon- ja taidonaloilla. Esiopetuksessa lapsilla on mahdollisuus monipuoliseen vuorovaikutukseen ja sosiaalisten taitojensa vahvistamiseen. Tavoitteena on, että lapset oppisivat arvostamaan ihmisten yhdenvertaisuutta ja omaa ainutlaatuisuuttaan. Esiopetuksella on suuri merkitys lasten kasvun ja oppimisen tuen tarpeiden varhaisessa havaitsemisessa, tuen antamisessa ja samalla vaikeuksien ennalta ehkäisemisessä. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 12.)

Lapsiasiavaltuutettu arvioi, että koulutus- ja valistustoiminta turvataitokasvatuksen osalta on Suomessa koordinoimatonta ja yksittäisiin hankkeisiin perustuvaa eikä se ole säännönmukaista. Valtiovalta ei ole määritellyt kokonaisvastuuta esimerkiksi lasten turvataitokasvatuksen edistämisessä ja kehittämistyössä. Nuorille tietoa ja valistusta on tarjolla enemmän kuin pienemmille lapsille. Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan olisi myös tärkeää, että eri alojen ammattilaisten kuten opettajat, päiväkotihenkilöstö, terveydenhuolto, peruskoulutukseen sisällytettäisiin osaamista lapsiin kohdistuvan seksuaalisen hyväksikäytön ehkäisyssä sekä tunnistamisessa. (Lapsiasia 2014.)

Lapsiasiavaltuutettu suosittaa, että lasten turvataito- ja mediakasvatus tulisi sisällyttää valmistelussa oleviin esi- ja perusopetuksen valtakunnallisen opetussuunnitelman perusteisiin sekä valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin ja tuettava sen toimeenpanoa (Lapsiasia 2014).

Viimeisimmän, vuonna 2016 päivitetyn, Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2014, 38) toteuttamisperiaatteiden mukaan lapset saavat esiopetuksessa tietoa muun muassa oikeudestaan turvalliseen elämään, arvostavaan kohteluun ja koskemattomuuteen. Lasten kanssa pohditaan ja havainnoidaan arjen toimintaympäristöihin sekä esiopetuksen oppimisympäristöihin liittyviä yleisimpiä psyykkisiä ja fyysisiä vaaratilanteita. Tavoitteena on myös tukea lasten turvallisuuden tunnetta, antaa heille valmiuksia pyytää ja hankkia apua sekä toimia turvallisesti tavallisimmissa arjen tilanteissa. Lapsia rohkaistaan hakemaan aikuisen apua esiopetuksen ongelmatilanteissa tai kiusaamista kohdatessaan sekä kertomaan huolistaan. Opetuksessa harjoitellaan myös lähiliikenteessä liikkumisen sääntöjä sekä

turvallista toimintaa tieto- ja viestintäteknologisissa ympäristöissä ikäkaudelle sopivalla tavalla.

Sanaa ”*turvataitokasvatus*” ei ole mainittu, mutta osittain turvataitokasvatukseen sisältyviä aihepiirejä opetussuunnitelmaan kuitenkin sisältyy. Lapsiasiainvaltuutetun toivoma, lapsiin kohdistuvan seksuaalisen hyväksikäytön ennaltaehkäisytyö opetussuunnitelman puitteissa jää vielä jämäkämpää vahvistamista vaille. Opetussuunnitelman sanamuodot ja määrätyt sisällöt jättävät kuitenkin tilaa turvataitokasvatuksen toteuttamiselle paikallisesti sovittavien linjausten nojalla.

Huomion arvoista on, että vuonna 2014 lastensuojelun avohuollollisten tukitoimien piirissä Suomessa oli 90269 kpl 0 – 20 vuotiasta lasta ja nuorta, joka on 7,1 % vastaavan ikäisestä väestöstä. Lastensuojeluilmoitus tehtiin yhteensä 107 301 lapsesta. Kainuun alueella lastensuojelun avohuollollisten tukitoimien piirissä oli jopa 7,4 % 0 – 20 vuotiasta ja lastensuojeluilmoituksia tehtiin 1182 kappaletta. Varhaiskasvatuksen piirissä alle seitsemän vuotiaiden lasten hyvinvoinnin edistämiseksi, voidaan tehdä tärkeää ennaltaehkäisevää työtä ja parantaa koko yhteiskunnan sekä tulevien sukupolvien hyvinvointia. (SOTKANet 2015.)

Ammattilaiset tarvitsevat kuitenkin jatkuvaa koulutusta, työnohjausta ja asenne muutosta sekä apuvälineitä kaltoinkohtelun tunnistamiseksi ja siihen puuttumiseksi. Lasten kanssa työskentelevien rooli tiedon, tuen ja hoivanantajana korostuu. He ovat avainasemassa viemässä eteenpäin ihmisoikeuksiin ja erityisesti lastenoikeuksiin perustuvaa työskentelytapaa, ja samalla he ovat vähentämässä lapsiin kohdistuvaa kaltoinkohtelua. Sosiaali- ja terveydenhuollon, varhaiskasvatuksen ja koulun henkilöstön koulutusta tulisikin lisätä, jotta heillä olisi taitoa havaita kaltoinkohtelu, lasten psykososiaaliset ongelmat, poikkeava käytös ja kehitys. Ennaltaehkäisevän työn tuloksena monet lasten ongelmat voitaisiin havaita ajoissa. (Valkama & Ala-Luhtala 2014, 14.)

2.3 Turvataitokasvatuksen tavoitteet

Keski-Suomen Haravan osahankkeen ja koko verkoston päämääränä oli jo vuosina 2002 – 2003 löytää ennaltaehkäiseviä työtapoja koulun ja päivähoidon kasvatustyöhön. Turvataitokasvatuksen tavoitteita tarkasteltiin paitsi lasten, myös vanhempien sekä opettajien ja muiden kasvattajien näkökulmasta seuraavasti. (Lajunen 2002–2003, 2.)

2.3.1 Tavoitteet lapsen näkökulmasta

Tavoitteina oli vahvistaa lapsen itsetuntemusta ja itsearvostusta sekä lapsen vuorovaikutustaitoja ja hyviä ihmissuhteita. Tavoitteina oli myös lisätä lapsen tietoisuutta omista tunteista ja kehostaan sekä itsemääräämisoikeudestaan niiden suhteen. Lapsia haluttiin auttaa tunnistamaan uhkaavia tilanteita ja antaa lapselle valmiuksia ja rohkeutta toimia niissä jämäkästi, itseään suojellen. Lapsia rohkaistiin kertomaan ja hakemaan apua, jos hän on joutunut pahoinpitelyn tai ahdistelun kohteeksi. Tavoitteena oli ennen kaikkea aktivoida lasten omaa ajattelua ja tukea heidän omia toimintavalmiuksiaan. Tällöin he voivat käyttää neuvokkuuttaan oman turvallisuutensa vahvistamiseksi kohtaamisissaan tilanteissa. (Lajunen 2002–2003, 5; Lajunen 2005, 200.)

2.3.2 Tavoitteet vanhemman näkökulmasta

Tavoitteena oli lisätä vanhempien tietoisuutta lapsen turvallisuutta uhkaavista tekijöistä, lujittaa lapsen ja vanhemman välistä suhdetta sekä lisätä vanhempien herkkyyttä kuunnella lasta. Lisäksi haluttiin lisätä vanhempien ymmärrystä siitä, kuinka he voisivat vahvistaa lapsen itsearvostusta ja sosiaalisia taitoja ja antaa vanhemmille valmiuksia lasten turvataitokasvatukseen. (Lajunen 2002–2003, 5; Lajunen ym. 2005, 201.)

2.3.3 Tavoitteet opettajan tai muun kasvattajan näkökulmasta

Opettajan ja kasvattajan kannalta tietoisuutta lasten turvallisuutta uhkaavista teki-
jöistä haluttiin lisätä. Tavoitteena oli myös vahvistaa opettajan valmiuksia kuun-
nella lasten omia ajatuksia ja valmiuksia turvataitokasvatukseen antamiseen lap-
sille. Annettiin työkaluja keskusteluun vanhempien kanssa lapsen turvallisuutta ja
hyvinvointia lisäävistä asioista. Haluttiin lisätä valmiutta toimia tilanteissa, joissa
lapsen pahoinpitely tai hyväksikäyttöepäily on syntynyt. Tavoitteena oli myös
luoda yhteyksiä paikalliseen ja valtakunnalliseen turvataitoverkoston, joka yh-
dessä ylläpitää ja kehittää työtapoja lasten turvaamiseksi. (Lajunen 2002–2003, 5;
Lajunen 2005, 202.)

Lasten turvallisuuteen ja itsensä suojelemiseen panostetaan Euroopan laajuisesti.
Tunne- ja turvataidoista on tullut osa yhä pienempien lapsien perusvalmiuksia.
Suomi on ratifioinut vuonna 2011 niin kutsutun Lanzaroten sopimuksen, jonka mu-
kaan lapselle on tarjottava heidän kasvuympäristöissään kehitysvaiheen mukaista
tietoa seksuaalisen hyväksikäytön riskeistä ja keinoista suojata itseään, mukaan
lukien viestintäteknologia. (Valkama & Ala-Luhtala 2014, 10.)

Lapsen turvallisuudesta ovat ensisijaisessa vastuussa vanhemmat. Yhteistyötä
tarvitaan lapsiperheiden kanssa toimivien viranomaisten sekä kotien välille.
Tunne- ja turvataitokasvatusta tulee tarjota lapsille osana päiväkotien, koulujen,
seurakuntien, lastensuojelun sekä sosiaali- ja terveydenhuollon työtä. Tulevaisuu-
dessa tunne- ja turvataitokasvatusta on ulotettava varhaiskasvatukseen ja opetta-
jien koulutukseen sekä kaikille sosiaali- ja terveystieteiden opiskeleville oppijoille. (Val-
kama & Ala-Luhtala 2014, 10.)

2.4 Kotien rooli ja kasvatuskumppanuus

Lasten vanhempien ja päivähoidon henkilökunnan välistä tietoista sitoutumista ja
toimimista lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemiseksi, kutsutaan kasva-
tuskumppanuudeksi. Se on päivähoidon varhaiskasvatukseen työntekijöiden ja

vanhempien välistä kasvatusyhteistyötä, johon sisältyy keskinäinen ja vastavuoroinen vuorovaikutus. Kasvatuskumppanuudessa keskeistä ovat kuuleminen, kunnioitus, luottamus ja dialogisuus. Sen tavoitteena on vuoropuhelun kautta saattaa lapsen eri kasvuympäristöt ja niissä toimivat aikuiset tunnistamaan lapsen kasvat- ja hoitokäytäntöjen monimuotoisuus. Vastakkainasettelun sijaan kasvatuskumppanuudessa halutaan painottaa kodin ja päivähoidon välistä jatkuvaa ja kiinteää yhteistyötä. (Kaskela & Kekkonen 2006, 5-14.)

Vanhemmille tiedottaminen, keskustelutilaisuuksien ja vanhempainiltojen järjestäminen sekä perheiden kanssa tehtävä yhteistyö ja heidän tukemisensa on merkittävä osa turvataitokasvatusmallia. Kotien sitominen turvataitokasvatukseen on tärkeää, sillä kodit ovat avainasemassa lasten turvallisen kasvun ja kehityksen turvaamisessa. Lasten turvallisuudesta huolehtiminen ei voi olla lasten eikä myöskään yksittäisten perheiden varassa, vaan koko lasta ympäröivän yhteisön ja lopulta koko yhteiskunnan yhteisöllinen tavoite. (Lajunen 2002–2003, 4.)

Yhteistyö on myös tuen tarjoamista kodeille. Turvataitokasvatuksen myötä lapsiryhmän työntekijöille voi herätä huoli lapsen tai perheen hyvinvoinnista. Tällöin huoli tulisi ilmaista ääneen joko kollegoille, perheelle itselleen tai viranomaisille. Näitä tilanteita varten varhaiskasvatuksen ammattilaiset ja opettajat tarvitsevat koulutusta ja valmiuksia. Avoin keskustelu, kunnioitus perhettä kohtaan auttavat alkuun. (Lajunen 2005, 32).

Lastensuojelulain 5. luvun 25§ nojalla varhaiskasvatuksen henkilökunnalla on myös ilmoitusvelvollisuus, ”jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä”. Varhainen puuttuminen on ollut merkittävästi esillä Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisessa kehittämisohjelmassa (Kaste) 2008–2011 sekä Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmassa 2007–2011. Molemmissa ohjelmissa on painotettu erityisesti lasten, nuorten ja perheiden osallisuutta sekä työntekijöiden ja perheiden välistä avointa yhteistyötä. (Pyhäjoki & Koskimies 2009, 186-187.)

Hyvä, ennalta harjoiteltava työkalu varhaiseen puuttumiseen on ”Huolen puheeksi otto” ja huolen vyöhykkeiden (Erikson & Arnkil, 2012, 12, 25) käyttäminen. Huoli

ilmaistaan puhumalla konkreettisista asioista, mikä huolen on herättänyt ja tekemällä huolesta yhteisen. Avun pyytäminen vanhemmilta esimerkiksi opettajan huolen vähentämiseksi, voi toimia positiivisella ja rakentavalla tavalla. Huolen puheeksi ottamisen tavoitteena on yhteistyön aikaansaaminen ja asioiden kehittyminen myönteiseen suuntaan. Enemmän huolen puheeksi ottoon liittyvää tietoa löytyy esimerkiksi Erikssonin ja Arnkilin (2012) teoksesta ”Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista”.

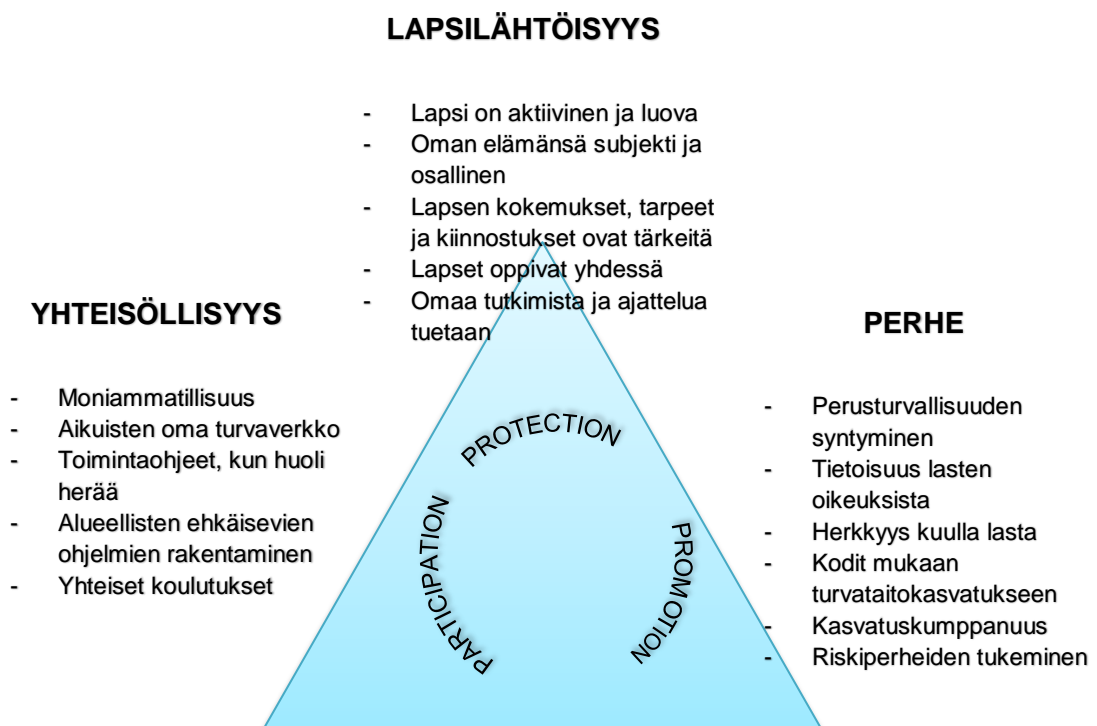
2.5 Turvataitokasvatuksen toteuttaminen

Turvataitokasvatus on matalan kynnyksen ennaltaehkäisevää työtä lasten ja nuorten parissa, joten helpoimmillaan turvataitokasvatuksen voi aloittaa perehtymällä valmiiseen opetusmateriaaliin ja ottamalla sen lapsiryhmän kanssa käyttöön. Turvataitokasvatusta toteutetaan lasten arjessa, heidän omassa vertaisryhmässään, kuten päiväkotiryhmä tai koululuokka. Toteutus tapahtuu tutun aikuisen ohjauksessa ja lapsilähtöisesti. Yhteistyö kotien kanssa sekä alueellinen moniammatillinen verkottuminen tekevät turvataitokasvatuksesta hedelmällisempää ja tavoitteellisempää sekä lapsia paremmin hyödyttävää. (Lajunen 2005, 204.)

Ennen turvataitokasvatuksen aloittamista lapsiryhmässä olisi hyvä pohtia millaista moniammatillista yhteistyötä siinä tarvitaan. Kontaktiverkkojen ja yhteistyökumppanien hyödyntäminen ja turvataitokasvatuksen toteutuksen laajuus kannattaa myös pohtia toimijoiden kesken. Kun verkosto on koossa yhteisistä toimintatavoista ja tiedonkulusta on sovittava. Yhteistyöverkostoon voi kuulua varhaiskasvatuksen ja opetuksen ammattilaisten lisäksi terveydenhoitajia neuvolasta ja perheneuvolasta, sosiaalityöntekijöitä, erityistyöntekijöitä, psykologeja tai muita sopivia toimijoita. Perheiden mukanaolo ja tiedottaminen alusta lähtien on tärkeää yhteistyön kannalta. Vanhempien on hyvä tietää mitä ja miten turvataidon teemoja lasten kanssa käsitellään ja tulevista kotitehtävistä ja kasvatusvastuun jakamisesta on hyvä keskustella. (Lajunen ym. 2005, 36 -37.)

Lähdettäessä laajempaan, pitkäjänteiseen ja tavoitteelliseen sekä moniammatilliseen turvataitokasvatukseen toteuttamiseen jonkin alueen päiväkodeissa ja kouluissa, olisi hyvä, jos toimijoita kaikista näistä osallistuisi turvataitokasvatukseen liittyviin koulutuksiin, joita järjestetään tällä hetkellä ainakin Jyväskylän ammatti-korkeakoulussa työn ohessa käytävinä 3-5 op opintokokonaisuuksina. (Valkama & Ala-Luhtala 2014, 48–50.)

Voimapyramidin (Kuva 1.) avulla esitetään periaatteita, jotka turvataitoverkoston käytännön kokeilu- ja kehittämistyössä on havaittu tärkeiksi ja hyödyllisiksi lapsiin kohdistuvan kaltoinkohtelun ennaltaehkäisyssä. Periaatteet ovat perhe-, yhteisö- ja lapsinäkökulma. Näistä näkökulmista katsottuna voimapyramidi sisältää asioita, joita ehkäistään ja joita edistetään yhteisen osallistumisen avulla. Turvataitokasvatukseen avulla halutaan ehkäistä väkivaltaa, kaltoinkohtelua, kiusaamista ja näihin johtavia riskitekijöitä eli suojella lasta haavoittavilta tekijöiltä. Vastaavasti fyysiseen ja psyykkiseen turvallisuuteen ja lapsen omiin toimintavalmiuksiin liittyviä tekijöitä halutaan lisätä ja vahvistaa. (Lajunen ym. 2005, 30.)

Kuva 1. Voimapyramidi. Lapsiin kohdistuvan kaltoinkohtelun ehkäisyssä kolme näkökulmaa. (Mukaiillen Valkama, Lajunen, Ala-Luhtala ja Lahtinen 2014; Lajunen ym. 2005, 31.)

2.5.1 Opetusmateriaali

Ensimmäinen turvataitokasvatuksen opetusmateriaali ”Turvataitoja lapsille” on julkaistu vuonna 2005. Julkaisijana on toiminut Stakes eli Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Uudistettu painos ”Tunne- ja turvataitoja lapsille” – opas on vuonna 2015 Terveyden ja hyvinvointilaitoksen julkaisema. Oppimateriaali on pyritty tekemään sellaiseksi, että sen avulla pääsee alkuun turvataitokasvatuksen toteuttamisessa.

Opas ohjaa lapsia sekä aikuisia varautumaan turvataitoja vaativiin haastaviin tilanteisiin ja tutustuttaa tilanteisiin liittyviin selviytymiskeinoihin. Oppaan aineisto sisältää myös tietoa ja välineitä kotien kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä moniammatilliseen toimintaan. Uusia teemoja oppimateriaalissa ovat *”Lapsen oikeudet tutuiksi, Lupa kaikenlaisiin tunteisiin, Vaihtuvat tunteet, Kiukku ja sen kesyttäminen, Hyvä olo ja hyvä mieli, Turvallisesti netissä, Nettikaveruus, Minä selviydyn netissä, Lupa omaan tilaan ja yksityisyyteen ja Turvallinen koti.”* Oppimisen myötä lapset rohkaistuvat kertomaan huolistaan aikuisille, joten aineistoon on lisätty uudistettu osio ammattilaisille tilanteisiin, joissa herää huoli lapsen turvallisuudesta. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2016.)

Opas sisältää valmiita tuntisuunnitelmapohjia lasten turvataitokasvatukseen. Se sisältää myös ohjeistuksen lapsiryhmien ohjaajille ja opettajille, tehtävä sivut lapsille sekä leikkejä ja vinkkejä sisältävän liiteosan, Aarrearkun. Turvataitokasvatuksen menetelmät ovat lapsilähtöisiä ja yhteistoiminnallisia. Lasten kanssa pohditaan, tutkitaan ja etsitään ratkaisuja keskustellen, leikkien, piirtäen ja puuhaillen. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2016.)

Oppimateriaali jakaantuu kolmeen osaan. Ensimmäinen teema on ”Minä olen arvokas ja tärkeä”. Tässä osassa lapset tutustuvat itseensä ja toisiinsa. Tavoitteena on, että lapsi tuntisi itsensä huolenpidon arvoiseksi ja ainutkertaiseksi sekä kokisi iloa itsestään. Myös kiukunhallintaa ja mielen hyvinvointia tukevia asioita opitaan ensimmäisessä osassa. (Valkama & Ala-Luhtala 2014, 32.)

Toinen teema on ”Olemme hyviä kavereita”. Tässä osassa pohditaan ystävyyttä ja kavereutta. Vuorovaikutustaitojen ja hyvien kavereisuhteiden edistäminen sekä

nettikaveruuden ja nettiturvataitojen oppiminen ovat keskeisiä asioita. Kiusaaminen ja syrjintä käsitellään negatiivisina asioina ja opetellaan toimimaan näihin liittyvissä haastavissa tilanteissa. (Valkama & Ala-Luhtala 2014, 32.)

Kolmannessa osassa teemana on ”Kyllä minä pärjään”. Lapset oppivat mitkä ovat oman kehon rajat, millainen kosketus on sallittua ja ettei mikään kosketus voi olla salaisuus. Lapsille opetetaan miten voi selviytyä hämmentävistä ja turvallisuutta uhkaavista tilanteista niin netissä, koulussa kuin kotonakin. Turvaohjeita harjoitellaan leikkien ja draaman avulla. Kaikkiin osioihin kuuluu kotitehtäviä yhdessä vanhempien kanssa tehtäväksi ja pohdittavaksi. (Valkama & Ala-Luhtala 2014, 33.)

Aineisto soveltuu kaikkien lasten ja perheiden kanssa työskentelevien käyttöön kuten varhaiskasvatuksen, koulujen ja sosiaali- ja terveydenhuollon toimipisteisiin. Materiaali on laadittu huomioiden erityisesti 5–11-vuotiaiden lasten tarpeita. Aineistoa voidaan kuitenkin soveltaa myös tätä ikäryhmää nuorempien ja vanhempien lasten ja erityisryhmien ohjaukseen sekä yksittäisten lasten ja perheiden ohjaukseen. Oppaan kirjoittajat ovat lasten turvataitojen vahvistamiseen perehtyneitä ammatti kasvattajia, psykologeja sekä opettajia. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2016.)

Kuva 2. Opetusmateriaalien kansikuvat (THL 2016 sivustolta).

3 TARKOITUS JA TAVOITE

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on järjestää turvataitokasvatukseen motivoiva esittely Kajaanin Montessori -leikkikoulun henkilökunnalle ja esimerkinomainen turvataitotuokio esikoululaisille yhteistyössä henkilökunnan kanssa.

Opinnäytetyön tavoitteena on tehdä turvataitokasvatus tutuksi ja edistää turvataitokasvatuksen sisällyttämistä esikoululaisten esiopetukseen Kajaanin Montessori -leikkikoulussa.

3.1 Tutkimuskysymykset

- Miten turvataidot hyödyttävät lasta?
- Miksi turvataitokasvatus on tärkeää saada mukaan esikouluikäisten opetukseen?
- Miten toteutetaan motivoiva esittely turvataitokasvatuksesta päiväkodin henkilökunnalle?
- Miten turvataitokasvatustuokio toteutetaan esikouluikäisille?

4 OPINNÄYTETYÖPROSESSI

Tässä luvussa esittelemme opinnäytetyömme toimeksiantajan sekä työme idean ja toiminnallisen toteutuksen. Opinnäytetyömme on toiminnallinen opin näyte, jossa on toimintatutkimuksellisia piirteitä. Opinnäytteemme toiminnallisena osana järjestetään turvataitokasvatusta käsittelevät oppimistuokiot Kajaanin Montessori -leikkikoulun esikoululaisille, lastentarhanopettajille ja mahdollisesti myös lasten vanhemmille. Tekstissä avaamme toiminnallisen opinnäytetyön käsitettä sekä toimintatutkimukseen ja sosiaali- ja terveystalant tuotteistamiseen liittyviä teoreettisia piirteitä työhöme soveltuvin osin. Käymme tekstissä rinnakkain läpi oppimistuokioiden järjestämiseen liittyvää teoritietoa ja käytännön toteutusta.

Tarkoituksenamme ei ole tutkia ja tuottaa uutta tietoa, vaan olemassa olevaa materiaalia hyödyntäen motivoida toimeksiantajaamme ottamaan turvataitokasvatus osaksi esiopetusta. Opinnäytetyömme puitteissa seuraamme myös, onko järjestämillämme tuokioilla ollut vaikutusta turvataitokasvatuksen käyttöön oton edistäjänä Kajaanin Montessori – leikkikoulussa.

4.1 Opinnäytetyön aihevalinta ja toimeksiantaja

Vilkan & Airaksisen (2003, 16–17) mukaan hyvä opinnäytetyön aihe nousee yleensä koulutuksen sisällöistä ja liittyy jollain tavalla ajankohtaiseen tilanteeseen työelämässä. Työelämälähtöinen opinnäytetyöaihe myös kehittää opiskelijoiden ammatillisuutta ja lisää opiskelijan työelämävalmiuksia, kuten esimerkiksi projektinhallintaa.

Idea turvataitokasvatukseen liittyvästä opinnäytetyöstä virisi talvella 2015 aihetta käsittelevällä perhehoitotyön ja seksuaaliterveyden luennolla Kajaanin ammattikorkeakoulussa. Aihe tuntui tärkeältä ja mielenkiintoiselta, joten luennon jälkeen keskustelimme opettajamme kanssa mahdollisuudesta toteuttaa opinnäyte aiheesta. Koimme, että turvataitokasvatuksen tutuksi tekeminen ja sisällyttäminen olisivat erittäin tärkeää viimeistään esikouluiässä oleville lapsille ja sen perusteella haimme kumppania toimeksiantajaksi opinnäytetyöllemme. Kajaanin Montessori -

leikkikoulussa koettiin aihe myös erittäin tärkeäksi ja he kiinnostuivat yhteistyöstä kanssamme.

Leikkikoulun toiminta-ajatus perustuu Montessori – pedagogiikkaan. Kasvatussuuntauksen luoja, Maria Montessorin (s.1870), tavoitteena oli luoda puitteet ja ilmapiiri, jossa lapsella on mahdollisuus kehittyä aikaansa, paikkaansa ja kulttuuriinsa sopeutunut, ympäristötietoinen, eheä ihminen. Hänen mukaansa sopeutumiseen kuuluu kyky kohdata uusia tilanteita, joissa lapsi osaa käyttää älykkyyttään ja rohkeuttaan muuttaa tarvittaessa vallitsevaa tilannetta tai olosuhteita itselleen sopivammiksi. (Lillard 1996, 3.) Tätä taustaa vasten peilaten turvataitokasvatuksen liittäminen varhaiskasvatukseen soveltuu Montessori – leikkikoulun toiminta-ajatuksen erityisen hyvin. Turvataitokasvatus on aiemmin muussa yhteydessä esitelty Montessori -leikkikoulun henkilökunnalle, mutta sitä ei ole toistaiseksi otettu käyttöön esiopetuksessa. Leikkikoululla on kiinnostus tutustua turvataitokasvatukseen tarkemmin ja mahdollisesti ottaa se opinnäytteemme myötä pysyväksi osaksi esikouluikäisten esiopetusta.

Ehdotimme toimeksiantajalle, että pitäisimme esitelmän turvataitokasvatuksesta leikkikoulun lastentarhanopettajille, jonka jälkeen yhteistyössä toteuttaisimme esimerkinomaisen turvataitotuokion esikoululaisille. Esittelimme myös materiaalin, johon esitelmämme ja turvataitotuokio perustuvat. Suosittelimme Kajaanin Montessori -leikkikoulua hankkimaan kyseisen ”Turvataitoja lapsille, Turvataitokasvatuksen oppimateriaali” – kirjan (Lajunen ym. 2005) käyttöönsä.

4.2 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on käytännön toiminnan ohjeistamista, opastamista, järjestämistä tai järjeistämistä ammatillisessa ympäristössä. Toteutustapana voi olla esimerkiksi ohjemateriaali, ohjeistus tai opastuskansio tai tapahtuma, koulutus tai jokin muu aiheeseen liittyvä tilaisuus. Ammattikorkeakoulun toiminnallisessa opinnäytetyössä yhdistyy käytännön toteutus ja tutkimusviestinnän keinoin toteutettu raportointi. Toiminnallisen opinnäytetyön raportissa tulee käsitellä konkreettisen tuotoksen saavuttamiseen käytettyjä keinoja. Raportissa

tulee eritellä mitä, miksi ja miten on tehty sekä kuvailla prosessia sekä itse tuotosta. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 9, 53, 65.)

Opinnäytetyössämme on toimintatutkimuksellisia piirteitä. Aloite tutkimukseen voi tulla esimerkiksi aiemmissa tutkimuksissa havaittujen ongelmien ratkaisutarpeesta. Yhtä mahdollista on, että tutkija tai tutkimuskohde itse tai sitä edustava järjestö tai vastaava on tutkimuksen aloitteentekijänä. Aloite voi syntyä myös näiden yhdistelmänä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006, 5.4.) Tapauksessamme aloitteen opinnäytetyöhön teimme toimeksiantajallemme itse. Toimeksiantaja puolestaan koki, että ideamme palvelee heidän tarpeitaan hyvin, joten yhteistyösopimus syntyi molempia hyödyttävänä.

Toimintatutkimuksessa on olennaista pyrkiä tutkimisen avulla mahdollisimman reaaliaikaisesti erilaisten asiointilojen muutokseen edistämällä ja parantamalla niitä tavalla tai toisella. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006, 5.4.) Tämän opinnäytetyön tavoitteena on tehdä turvataitokasvatus tutuksi ja edistää turvataitokasvatuksen sisällyttämistä esikoululaisten esiopetukseen Kajaanin Montessori – leikkikoulussa. Näin haluamme vaikuttaa esikoululaisten toimintavalmiuksiin ja käyttäytymiseen sekä samalla Montessori -leikkikoulun varhaiskasvatussuunnitelman sisältöön ja toteutukseen tulevaisuudessa. Ominaista toiminnallisuudelle on ottaa esikoululaiset ja heidän lastentarhanopettajansa aktiivisiksi toimijoiksi mukaan opinnäytetyön toteuttamiseen. Näin pyrkimys parantaa vallitsevia olosuhteita toiminnan avulla toteutuu.

4.3 Tuotteistaminen sosiaali- ja terveystalalla

Tuote ei ole pelkästään fyysistä materiaalia, vaan voi olla myös aineetonta palvelua tai näiden yhdistelmää. Tuotteen perusominaisuuksiin kuuluu sisällöllinen täsmennettävyys ja mahdollisuus hinnoitella ja rajata tuote selkeästi. Sosiaali- ja terveystalalla tuote hankitaan terveyden, hyvinvoinnin ja elämänhallinnan edistämiseksi. Tuotteen tulee noudattaa alan eettisiä ohjeita ja sen suunnittelussa on otettava kohderyhmän erityispiirteiden asettamat vaatimukset huomioon. (Jämsä, K. & Manninen, E. 2000, 13–14.)

Sosiaali- ja terveysalan tuotteiden kirjo on hyvin laaja. Yksi iso ja haastava tuotteistamisen alue on osaaminen. Se tarkoittaa tiedon ja taidon yhteen sovitettua järjestelmää, johon liittyy myös kokemuksen tuoma ulottuvuus. Jämsän & Mannisen (2000, 23–25.) mukaan sosiaali- ja terveysalalla keskeiseen osaamiseen liittyy kyky tunnistaa ja täsmentää asiakkaan tarpeet yhdessä asiakkaan tai omaisen kanssa; kyky asettaa tavoitteet yhteistyössä asiakkaan sekä moniammatillisen työryhmän kanssa; kyky valita oikeita auttamismenetelmiä ja –keinoja; kyky soveltaa tutkittua tietoa toimintansa perustana ja kyky toteuttaa ja arvioida suunnitelman toteutumista.

Tärkeää on myös vuorovaikutus- ja päätöksentekotaitoihin, eettisyyteen ja vastuullisuuteen sekä moniammatillisuuteen liittyvä osaaminen. Moniammatillisuus on eri ammattiryhmien yhteistyötä tavoitteiden täsmentämisestä lopullisen tuotteen tai toteutuksen arviointiin. Moniammatillisen toiminnan tavoitteet ohjautuvat tieteellisesti tutkitun tiedon ja yhteiskunnallisen tilanteen vuoropuhelusta. (Jämsä & Manninen 2000, 24–25.)

Sosiaali- ja terveysalalla tarjotaan paljon asiantuntijapalveluita osaamisen tuotteena. Asiantuntijapalvelujen tuotteistaminen on asiakkaalle tarjottavien palvelujen määrittelyä, suunnittelua, kehittämistä, havainnollistamista sekä tuottamista tavalla, josta asiakas saa palvelusta suurimman hyödyn. Tuotteistuksen kautta asiantuntijoille tulee mahdollisuus tehdä aiempaa enemmän yhteiskunnan ja ihmisen arvon mukaista työtä hyvän elämän hyväksi. (Sipilä 1996, 12.)

Asiantuntijapalvelua on esimerkiksi terveyttä edistävän tapahtuman tai tilaisuuden suunnittelu ja toteuttaminen. Tuotteistamisen myötä tilaisuudesta tulee laadukas, tarkoituksen mukainen ja useaan kertaan toteutettavissa oleva hyödyke. Jämsä & Manninen (2000, 65) opastavat, että tilaisuuden suunnittelun lähtökohtana on kohderyhmä, josta analysoidaan keitä he ovat, paljonko heitä on, miksi he tarvitsevat tietoa, mikä heitä motivoi osallistumaan ja mitkä ovat heidän lähtökohtansa ja voimavaransa.

Turvataitokasvatus on jo valmiiksi tuotteistettu. Valmis, testattu opetusmateriaali ohjeineen on olemassa ja koulutuksia turvataitokasvatuksesta sekä turvataitokas-

vattaja koulutuksia on olemassa. Opinnäytetyön osalta tehtäväksemme jäi aktiivoida ja innostaa toimeksiantajaa ottamaan valmis tuote käyttöön. Päiväkodit ja koulut voivat halutessaan myös ostaa turvataitokasvatusta asiantuntijapalveluna tilaamalla koulutetun ammattilaisen toteuttamaan turvataitokasvatustuokiot lasten kanssa.

4.4 Ryhmänohjaustilanteen valmistelu

Ohjauksessa lähdetään aina jostakin tilanteesta tai tavoitteista ja päädytään toiseen tilanteeseen, joka poikkeaa lähtötilanteesta. Ohjaustilanteessa ohjaajan on tunnistettava ryhmän lähtökohta ja tarpeet. Ryhmän merkittäviä taustatekijöitä ovat muun muassa ikä, sosiaaliset, kulttuuriset, etniset, uskonnolliset ja eettiset tekijät, jotka vaikuttavat ryhmäläisten kykyyn ja haluun ottaa ohjausta vastaan tai ymmärtää ohjaajan viestejä. Tavoitteena on rohkaista ihmisiä tutkimaan ja tutustumaan käyttäytymiseensä ja toimintatapoihinsa. Motivoiva ohjaus perustuu muun muassa empatian ilmaisemiseen, vastarinnan myötäilyyn, väittelyn välttämiseen ja pysyvyyden tunteeseen. (Kyngäs 2007, 26, 35, 49)

Suunnittelu

Ohjaustilaisuuden sisällön suunnittelu käynnistyy kohdeanalyysistä ja käytettävien ohjaus- ja tiedonvälittämismenetelmien valinnasta. Tilaisuuden toteuttajasta, asiassisällöstä ja osallistujamäärästä riippuu, kuinka paljon suunnittelussa jätetään tilaa asiakaslähtöiselle etenemiselle. Turvallista on suunnitella tilaisuuden ajankohta sekä ajankäyttö, asiassisältö, vaiheet ja menetelmät etukäteen tarkasti. Sisältö, ohjausmetodi ja käytettävä aika suunnitellaan vastaamaan ryhmän ikää ja vastaanottokykyä. Hyödyllistä on myös ennakoida suunnitelman muutostarpeet ja tehdä mahdolliset varasuunnitelmat tarpeen mukaan. Ohjaajan on oltava läsnä ja tarkkaavainen ohjaustilanteen aikana, jotta ohjattavan ryhmän tarpeet tulevat huomioiduksi ja kuulluiksi. Tällöin ilmapiiri ryhmässä on mahdollisimman hyvä ja turvallinen tilaisuuden ajan. Asiakkaan ja tilaisuuden tarkoitus määrittää myös tapahtumapaikan valinnan. (Jämsä & Manninen 2000, 65 – 66; Ollikainen 2013, 10.)

Ennakointi ja valmistautuminen

Ohjattavan ryhmän erityistarpeet ja rajoitukset on hyvä huomioida ennakkoon, etteivät ne tule yllätyksenä kesken tilaisuuden. Kun nämä on huomioitu, voidaan varmistaa, että tila ja ohjausmenetelmät sekä muu toiminta ohjauksen aikana ei häiriinny. Myöskään ryhmäläisille ei tule ikäviä yllätyksiä tai epämukavia tilanteita kesken tilaisuuden mahdollisten rajoitustensa takia. Tämä luo turvallisuuden tunnetta ryhmän sisällä ja hyvää vuorovaikutuksen mahdollisuutta ryhmäläisten ja ohjaajan välillä. Ohjausympäristöllä tarkoitetaan fyysistä tilaa, jossa ohjaaminen tapahtuu. Se itsessään voi asettaa rajoitteita ja haasteita ohjaamiselle, tai se voi olla myös inspiroiva ja mukavaa tunnelmaa tuova tuttu tila. (Ollikainen 2013, 11.)

Ajankäyttö ja mahdolliset kesken tilanteen ilmenevät muuttuvat tekijät tai olosuhteet tulee ennakoida. Mahdollisten ongelmatilanteiden tai muutostarpeiden varalle on hyvä olla jokin varasuunnitelma. Valmisteluun kuuluu tilan sekä tarvittavien materiaalien ja välineiden hankinta. Tulevan tilaisuuden sisällön harjoittelu ja mahdollinen testaaminen tai hyväksyttäminen kuuluvat myös valmisteluvaiheeseen. Muistiinpanojen tekeminen suunnitteluvaiheessa, toteutuksen aikana ja tilaisuuden jälkeen auttaa hahmottamaan ohjaustilanteen kulkua ja onnistumista sekä antaa parannusehdotuksia seuraavaa kertaa varten. (Ollikainen 2013, 13–15.)

Suunnittelimme järjestävämmekaksi ohjaustilannetta. Ensimmäisen teemana oli turvataitokasvatuksen esittely lastentarhan opettajille heidän työpaikallaan. Kohderyhmä oli tiedossa ja sisältö suunniteltiin sen mukaisesti. Osallistujia määrää oli avoin, mutta ei vaikuttanut suunnitelman toteuttamiseen. Paikka valittiin osallistujien kannalta parhaaksi samoin ajankohta ja käytettävä aika. Näin varmistimme, että tilaisuuteen osallistumiselle olisi osallistujien mahdollisimman helppoa. Esi-tyksemme oli laadittu napakan informatiiviseksi, jossa jäi tilaa vapaaseen keskusteluun. Esi-tyksen tyyli oli asiallinen, tietoa lisäävä ja tunteisiin vetoava. Tarkoituksena oli motivoida lastentarhan opettajia innostumaan turvataitokasvatuksesta.

Turvataitotuokio esikoululaisille suunniteltiin olemassa olevan Lajusen ym. (2005) oppimateriaalin pohjalta. Aihevalinta hyväksyttiin ja päätettiin yhdessä lastentarhanopettajien kanssa. Esi-tyimme, että aiheena on lapsen oma oikeus fyysiseen

koskemattomuuteen, ”ei” – sanan käyttö. Aika ja paikka sovittiin osallistujien kannalta parhaaksi mahdolliseksi. Tuokion jälkeen suunniteltiin pidettäväksi lyhyt palautekeskustelu tuokion kulusta lastentarhanopettajien kanssa.

4.5 Turvataitotuokioiden toteuttaminen

Ohjaustilanteen toteuttaminen tapahtuu parhaiten huolellisen suunnitelman pohjalta. Myös spontaani improvisointi voi tulla tarpeeseen ohjaustilanteen lomassa. Mitä paremmin ohjaaja on valmistautunut tilanteeseen, sitä helpompi hänen on improvisoida ja joustaa tilanteessa ilmenevän tarpeen mukaan. Ohjaaja havainnoi ja tarkkailee ryhmän toimintaa ja reaktioita tilanteen ajan. Hänen tehtävänä on pitää ryhmäläisistään ja heidän hyvinvoinnistaan huoli ohjaustilanteen ajan. Ohjaaja ei saa vaatia ryhmäläisiä kohtuuttomuuksiin tai pakottaa heitä epämukavuusalueilleen, jos asiasta ei ole erikseen sovittu ryhmäläisten kanssa. Jos ryhmässä ilmenee ongelmia tai ilmapiiri muuttuu ikäväksi, tulee ohjaajan reagoida siihen joko puuttumalla asiaan tai vaihtamalla esimerkiksi ohjaamismenetelmää. (Ollikainen 2013, 16.)

Aihevalinta

Varhaiskasvatuksen piirissä puhutaan päivittäin kiusaamisesta. Kiusaamattomuuteen, yhteistoiminnallisuuteen ja suvaitsevaisuuteen kannustetaan ja opetetaan lapsia jatkuvasti. Nimittely, leikistä sulkeminen, lyöminen ja muu kiusaaminen ovat kiellettyä. Varhaiskasvattajat ja vanhemmat osaavat puuttua siihen koko ajan tehokkaammin. Seksuaalinen kaltoinkohtelu, -häirintä ja -kiusaaminen puolestaan ovat aiheita, joihin puuttuminen koetaan vaikeaksi ja johon niin vanhemmat, ammattikasvattajat kuin terveydenhuoltohenkilöstökin kaipaavat välineitä ja keinoja puuttua (Hoitotyön tutkimussäätiö 20161). Myös aihepiiriin liittyvien tapahtumien huomaaminen ja puheeksi ottaminen voi olla haastavaa. Aiheen haastavuuden ja ajankohtaisuuden takia järjestämämme turvataitotuokion aiheeksi valikoitui näiden syiden perusteella lapsen seksuaalista häirintää ja -hyväksikäyttöä käsittelevä aihe.

Turvataitokasvatuksen esittely leikkikoulun henkilökunnalle

Kävimme pitämässä suullisen esityksen turvataitokasvatuksesta lastentarhanhenkilökunnalle Kajaanin Montessori leikkikoulussa 11.5.2015. Kokosimme myös tiivistetyn esitelmämateriaalin (LIITE 1) osallistujia varten, joka jaettiin heille tuokion alussa kirjallisena. Kävimme aihetta läpi yleisellä tasolla kertoen mitä turvataitokasvatus on, miksi ja miten sitä pitäisi toteuttaa, minkä ikäisille turvataitokasvatus on suunnattu ja kuka sitä voi opettaa.

Vastaanotto oli erittäin hyvä. Paikalla oli neljä leikkikoulun lastentarhanopettajaa, jotka kaikki osoittivat kiinnostuksena asiaan. Esittelimme myös perustellen ajatuksemme lapsille suunnatun tuokion aihevalinnasta, sisällöstä ja sen pohjana käytettävästä materiaalista. Pyysimme lastentarhanopettajia arvioimaan valitsemiemme materiaalien soveltuvuutta ryhmälle, sillä he tuntevat esikoululaisensa hyvin.

Osallistujilla oli mahdollisuus tuoda esiin myös muita ajatuksiaan ja esittää toiveitaan meille. Keskustelu oli vastavuoroista ja antoisaa. Henkilökunta oli sitä mieltä, että lasten vanhemmille samanlainen turvataitokasvatus esittely olisi hyvä. He kysyivät, olemmeko valmiita tulemaan myöhemmin vanhempainiltaan esittelemään asiaa. Joka tapauksessa vanhempia tulisi informoida ennen turvataitokasvatusmateriaalin vakituista käyttöönottoa.

Opettajat ehdottivat, että esikoululaisille 25.5.2015 järjestettävässä turvataitokasvatus tuokiossa lapset jaettaisiin kahteen ryhmään ja vetäisimme molemmat omat ryhmämme. Mukana olisi hyvä olla myös 1-2 lapsille tuttua opettajaa ryhmää kohden. Meidän tulisi etukäteen ilmoittaa tarvitsemmeko esimerkiksi jotakin materiaalia tuokioon. Pyysimme, että ennen lasten tuokiota, opettajat lukisivat esikoululaisille kirjan nimeltään ”Suuri Ei ja pieni ei” (Braun, G. 2001) ja keskustelisivat siinä tapahtuvista asioista. Näin he virittäytyisivät jo etukäteen aiheeseen.

Turvataitotuokioiden tarkoitus ja tavoitteet

Lapsille järjestetyn turvataitotuokion tavoitteena oli osaltamme lisätä Kajaanin Montessori -leikkikoulun esikoululaisten valmiuksia tunnistaa omat oikeutensa

psykkiseen ja fyysiseen koskemattomuuteen, sekä antaa lapsille taitoja pitää itsestään huolta mahdollisissa kaltoinkohtelun tilanteissa, joita he elämänsä varrella saattavat kohdata. Tuokion järjestämisen tarkoituksena oli antaa esimerkki Montessori – leikkikoulun henkilökunnalle, kuinka tuokion voi järjestää ja mitä se vaatii.

Turvataitotuokio lapsille

Lasten ohjaamiseen liittyy erityispiirteitä, jotka kannattaa huomioida jo suunnittelu- vaiheessa. Ryhmäläisten ikä vaikuttaa tilaisuuden toteuttamiseen ratkaisevasti. Esimerkiksi alle kouluikäiset eivät pysty ottamaan suuria määriä tietoa vastaan kerralla, eivätkä jaksakaan myöskään olla paikoillaan pitkiä aikoja. He hyötyvät selkeistä ohjeista, selkeästä sisällöstä sekä oman osallistumisen mahdollisuudesta. Myös liikunnalliset osiot ryhmätilanteissa voivat olla hyviä. Ohjattavan ryhmän erityistarpeet ja rajoitukset on hyvä huomioida ennakkoon, etteivät ne tule yllätyksenä kesken tilaisuuden. Kun nämä on huomioitu, voidaan varmistaa, että tila ja ohjausmenetelmät sekä muu toiminta ohjauksen aikana ei häiriinny. (Ollikainen 2013, 10–11.)

Esikoululaisten turvataitotuokio järjestettiin sovitusti maanantai-iltana 25.5.2015. Lastentarhanopettajat olivat jakaneet lapset ennalta kahteen ryhmään ja ryhmät odottivat yhden opettajansa kanssa tuokion alkua. Aluksi esittäytyimme ja annoimme lasten esittäytyä meille. Keskustelimme hieman kuulumisia ja kerroimme, mitä tuleva tuokio sisältäisi.

Olimme antaneet lastentarhanopettajille tehtäväksi lukea lapsille Gisela Braunin (2001) kirjoittaman lastenkirjan ”Suuri Ei ja pieni ei” edeltävällä viikolla. Kirjassa noin 6 -vuotias lapsi menee puistoon, jossa joutuu kohtaamaan epämiellyttäviä tilanteita, kuten tunkeileva vierustoveri puiston penkillä, hänen suklaansa varastava nuori ja suukkoja pyytävä mies. Lapsi yrittää hiljaa kieltäytyä ja hieman epäonnistuen vastustella tilanteita, jolloin hänelle tulee paha ja ahdistunut olo. Lapsi saa tästä tarpeekseen, kokoaa itsensä ja alkaa pitää puolensa. Ponneeton vastustelu ja alistuminen muuttuvat voimakkaammaksi puolustautumiseksi, jonka myötä hän pitää paikkansa puiston penkillä, saa suklaansa takaisin ja kieltää suukottelun.

Lapsi kasvaa tarinassa symbolisesti suuremmaksi samalla kun hänen oma äänensä ja halunsa vahvistuu. Pieni ei muuttuu suureksi ja vakuuttavaksi El:ksi. Lapsi ottaa näin paikkansa maailmassa ja tuntee olonsa tyytyväiseksi ja turvalliseksi.

Juttelimme lasten kanssa edellisenä perjantaina luetusta ”Suuri Ei ja pieni ei” –kirjasta ja sen herättämistä ajatuksista. Lapset osallistuivat vilkkaasti keskusteluun. Keskustelu pohjusti ”Tiinan tarinaa” (Liite 2) (Lajunen ym. 2005, 188–191), jonka luimme ääneen ryhmillemme. Lapset kuuntelivat keskittyneesti ja eläytyneesti koskettavaa tarinaa. Tarinan jälkeen hiljenimme hetkeksi ennen kuin avasimme keskustelun.

Keskustelun aikana kävimme läpi mitä tarinassa lasten mielestä tapahtui, millaisia tunteita tapahtumat herättivät lapsissa, tuntuivatko jotkin asiat vääriltä ja ikäviltä, ja mikä tuntui hyvältä ja oikealta. Juttelimme myös, miten lapset olisivat ehkä itse toimineet vastaavassa tilanteessa. Lapset osallistuivat keskusteluun aktiivisesti ja lastentarhan opettaja tuki hienosti keskustelun kulkua ja osasi sanoittaa lasten tunteita auki.

Keskustelun saattamana siirryimme väritystehtävään (Liite 3) (Lajunen ym. 2005, 157). Tehtävässä lapset värittivät lapsihahmoon vihreiksi ne alueet, joihin koskettaminen on heidän mielestään hyväksyttävää ja vastaavasti punaisiksi värítettii alueet, joihin ei saisi muut koskea ilman lupaa. Lapset värittivät kuvia hyvin samansuuntaisesti, kuitenkin toisiaan matkimatta. Hieno huomio joiltain lapsilta oli värittää jotkin kohdat vartalosta molemmilla väreillä. Tätä he perustelivat esimerkiksi siten, että äiti saa halata tai silittää hiuksia, mutta vieras ihminen ei. Esi-kouluikäinen osaa nähtävästi jo hyvin erottaa vivahteita koskettajasta tai kosketuksen lajista.

Tehtävän lomassa kiersimme jokaisen lapsen kohdalla juttelemassa väritystehtävästä ja kyselemässä esimerkiksi perusteluita, miksi joku kohta on väritetty punaisella. Annoimme lapsille kannustavaa palautetta tehtävän tekemisestä. Lopuksi keskustelimme vielä tehtävästä yhdessä ja etenkin siitä, miten lapsi voisi reagoida, jos häntä kosketetaan ”punaiseen kohtaan”. Lapset tuntuivat hyvin sisäistäneen ajatuksen oman vartalon koskemattomuudesta ja oikeudestaan sanoa ”ei” silloin

kun kosketus heidän mielestään tuntuu pahalta. Puhuimme myös kaverin ”ei” – sanan kunnioittamisesta.

Kysyimme myös, tuntuuko lapsen lähipiirissä olevan joku turvallinen aikuinen, jolle epämiellyttävästä tilanteesta voisi kertoa, jos sellainen sattuisi ja uskaltaisivatko lapset kertoa aikuiselle. Lapset kertoivat uskaltavansa puhua vanhemmilleen tai isovanhemmilleen. Lopuksi kokosimme tuokion lyhyesti yhteen ja kiitimme lapsia aktiivisesta osallistumisesta. Lapset saivat ottaa väritystehtävän muistoksi ja mahdollisesti myös vanhemmille näytettäväksi.

Tuokion järjestämiseen liittyvä luotettavuus ja eettisyys

Ohjaamiseen etenkin sosiaali- ja terveysalalla liittyy aina eettisiä kysymyksiä. Ohjaaja on ammatillisessa vastuussa siitä, että hänen toimintansa on eettisesti kestävä ja kulloisenkin tietämyksen mukaan oikeaa. Ajantasainen ja tutkittu tieto ovat ohjauksen sisällön luotettavuuden tae. Ohjaustilanteiden eettiset kysymykset liittyvät usein ohjattavien autonomiaan, oikeuksiin, yksilöllisyyteen, vapauteen sekä hyvän edistämiseen. (Kyngäs 2007, 154.)

Eettinen työskentely edellyttää eettisen tietoisuuden selkiyttämistä. Siihen kuuluu muun muassa omien arvojen tiedostaminen, ihmisten itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen sekä häirinnän ja harmin tuottamisen välttäminen. Myös kyky kohdata tilanteita, joissa joutuu pohtimaan omaa tapaansa työskennellä, kuuluu eettiseen työskentelyyn. Eettistä vastuuta ei voi siirtää toisille, vaan sosiaali- ja terveysalan ammattilaisen on tietoisesti ja tavoitteellisesti työstettävä omia arvojaan, käsityksiään ja näkemyksiään. Myös lainsäädännön tunteminen soveltuvien osin auttaa eettisesti laadukkaaseen työskentelyyn. (Kyngäs 2007, 154–155.)

Mielestämme käytetty materiaali oli luotettava ja eettisesti hyväksyttävä, sillä se on Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskukseen hyväksymä ja julkaistava. Toimeksiantajan näkemys oli, ettei osallistuvien lasten vanhemmilta tarvitse erikseen kysyä lupaa turvataitotuokion järjestämiseksi. Esikoululaisia opettavat lastentarhanopettajat olivat sitä mieltä, että aihevalinta ja toteutustapa ovat ryhmälle sopivat, eikä tilanne vaatisi erityisjärjestelyjä tai vanhempien konsultointia.

Luotimme ja edelleen luotamme toimeksiantajan arviointikykyyn ja asiantuntijuuteen omalla alallaan.

Turvataitotuokion aikana eettisyys huomioitiin siten, ettei lapsille aiheutettu epä-mukavaa tai ahdistavaa tilannetta ohjaustuokion aikana. Sisältö hyväksytettiin ennalta toimeksiantajalla, sillä hän on varhaiskasvatuksen ammattilainen ja tuntee ryhmänsä parhaiten. Lasten tunteista ja ajatuksista juteltiin ja ne käsiteltiin yhdessä turvallisessa ilmapiirissä heti tuoreeltaan. Lapsille kerrottiin, että jos myöhemminkin haluavat jutella käsitellyistä asioista, he voisivat tehdä sen tuttujen hoitajien kanssa.

Toimeksiantajan kanssa sovittiin, että kun turvataitokasvatus otetaan osaksi esi-koululaisten opetusta, siitä ilmoitetaan vanhemmille hyvissä ajoin kotiin jaettavana kirjeenä ja aiheen tiimoilta järjestetään vanhempainilta, jolloin vanhemmille tiedotetaan aiheesta ja annetaan keskustelu- ja osallistumismahdollisuus. Näin yhteinen kasvatuskumppanuus toteutuisi parhaiten.

Arviointi

Ohjaustilannetta on hyvä pysähtyä miettimään jälkeenpäin. Ohjaaja arvioi jo tilanteen aikana mahdollisia muutostarpeita tai kehittämiskohtia, ja reagoi niihin mahdollisuuksiensa mukaan välittömästi. Jos tämä ei ole mahdollista, tilaisuuden jälkeen on hyvä käydä läpi asioita mitkä menivät hyvin ja mitkä puolestaan vaativat kehittämistä ja korjaamista. Palautteen pyytäminen ryhmältä tai muilta havainnoitsijoilta antaa myös arvokasta tietoa ohjaamisen onnistumisesta ja kehittämisestä seuraavia kertoja silmällä pitäen. (Ollikainen 2013, 18.)

Rakentavaa itsekritiikkiä on hyvä harjoitella, jolloin ohjaaja osaa rehellisesti arvioida omaa toimintaansa ja tunnistaa kehitystarpeitaan. Onnistumiset tulee myös huomioida ja vahvistaa niitä tulevilla ohjauskerroilla. Ohjaajan ei pidä pelätä virheiden tekemistä, vaan opetella suhtautumaan niihin kriittisesti ja rakentavasti, sillä ne ovat luonnollinen osa inhimillistä vuorovaikutusta. (Ollikainen 2013, 19.)

Lapsille järjestetty tuokio kesti kokonaisuudessaan noin tunnin. Keskustelimme osallistuneiden lastentarhanopettajien kanssa tuokion kulusta ja saimme heiltä palautteen. Opettajat pitivät tuokiota onnistuneena, hyödyllisenä ja sopivan mittaisena. He kokivat, että vastaavanlaisten tuokioiden sisällyttäminen esikouluikäisten toimintaan olisi tarpeellista ja toteutettavissa, etenkin kun valmista materiaalia olemassa olevan oppimateriaalin (Lajunen ym. 2005) tiimoilta on tarjolla. Kiitimme opettajia avusta ja mukanaolosta sekä hyvästä yhteistyöstä kanssamme.

Omasta mielestämme onnistuimme hyvin järjestämässämme tuokioissa. Ennakkosuunnittelu oli riittävää, aihevalinta ja teema olivat sopivia ja kohderyhmän sekä ajankohdan valinta onnistunut. Vuorovaikutus molemmissa tilaisuuksissa oli meidän ja osallistujien välillä hyvää ja meille jäi tunne onnistuneesta viestin perille menosta. Virhearvioita ei tapahtunut eikä suunnitelmia tarvinnut muuttaa missään vaiheessa. Lievä jännityksemme lasten ohjaamisen onnistumisen suhteenkin osoittautui turhaksi, joten sen osalta onnistumisemme oli meille itsellemme kaksinkertainen.

Seuranta yhteydenotto

Kysyimme toukokuussa 2016 toimeksiantajaltamme sähköpostitse kuulumisia turvataitokasvatukseen liittyen. Kysyimme, oliko edellisen kevään esittely ja esimerkkituokio lapsille jäänyt elämään päiväkodin arkeen. Jos ei ollut, niin mitä vaatisi, että turvataitokasvatuksesta tulisi pysyvä osa esikoululaisten opetusta. Tarvitsisivatko he lisätukea meiltä vai kokeeko toimeksiantaja, että pystyy aloittamaan turvataitokasvatuksen omatoimisesti esitellyn opetusmateriaalin pohjalta.

Toimeksiantaja kertoi, etteivät lapset kovinkaan paljon jutelleet asioista liittyen käyntiimme, mutta hän uskoi, että asiat olivat jääneet mieleen itämään. Toimeksiantaja kertoi edelleen pitävänsä tärkeänä, että kaikille esikoululaisille tarjotaan turvataitokoulutusta, sillä seuraavana kouluvuonna he liikkuisivat jo paljon enemmän ilman aikuisten valvontaa. Toimeksiantaja koki, että työssämme oli heille hyviä työkaluja ja selkeitä malleja turvataitokasvatuksen toteuttamiseen. Tulevaa yhteistyötä vanhempien kanssa toimeksiantaja piti tärkeänä.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA JATKOTUTKIMUSAIHEET

5.1 Johtopäätökset

Lasten kaltoinkohtelu on maailmalla laaja ilmiö. Kansainvälisesti on arvioitu, että 4-16 % lapsista joutuu fyysisen pahoinpitelyn ja 10 % laiminlyönnin tai henkisen kaltoinkohtelun kohteeksi (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos, 2014). Lasten kaltoinkohtelu ja hyväksikäyttö on myös Suomessa edelleenkin yleistä. Viimeisimmän Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen toteuttaman Kouluterveys -kyselyn (2015) mukaan Suomen 8. – 9. luokkalaisista 9 % on kokenut seksuaalista väkivaltaa joskus tai toistuvasti.

Lapsen kaltoinkohtelu on vanhempien tai muiden aikuisten toimintaa, joka vahingoittaa lasta niin henkisesti kuin fyysisestikin. Lasten kaltoinkohtelu tarkoittaa sekä laiminlyöntiä että perheväkivaltaa. Perheväkivallan näkeminen kuuluu myös kaltoinkohteluun. Varhainen puuttuminen lapsen kaltoinkohteluun on ensiarvoisen tärkeää, koska se ehkäisee ongelmien pahentumista ja katkaisee väkivallan kierteen. Lasten kaltoinkohtelun tunnistaminen, varhainen puuttuminen ja ehkäisy kuuluvat niin lastensuojelulle kuin myös terveydenhuollolle. (Lastenneuvolakäsikirja, THL 2016.)

Kaltoinkohtelu ja hyväksikäyttö ovat vaikeita asioita. Ne nostattavat vahvoja tunteita niin vanhempien kuin terveydenhuollon- ja kasvatustalammattilaistenkin mielissä. Yhteinen toive lasten turvallisuudesta ja kaltoinkohtelun ennaltaehkäisemisestä jaetaan, mutta näiden toimien saattaminen käytäntöön on haastavaa. Toistaiseksi Suomen valtiolta ei ole osannut päättää onko ensisijainen vastuu ennaltaehkäisevän työn toteuttamisessa kodeilla, varhaiskasvatuksella vai terveydenhuollolla. Itse näemme, että toimiva yhteistyö edellä mainittujen välillä olisi ihanteellisin ratkaisu.

Yksi haaste vastuun ottamiselle on työkalujen puuttuminen. Niin vanhempia kuin varhaiskasvatuksen- ja terveydenhuollonammattilaisia vaivaa osaamisen ja uskalluksen puute. Myös lapsiasiainvaltuutettu huomauttaa, että koulutus- ja valistus-

toiminta turvataitokasvatuksen osalta on Suomessa koordinoimatonta ja yksittäisiin hankkeisiin perustuvaa, eikä se ole säännönmukaista. Hän on perään kuuluttanut koulutuksen lisäämistä varhaiskasvatuksen ja terveydenhuollon ammattilaisten piirissä. (Lapsiasia 2014.)

Hän on oikeassa. Auttajat tarvitsevat nykyistä enemmän työkaluja ja tukea perheiden ja lasten auttamiseen. Tämän opinnäytetyön puitteissa olemme halunneet tulevina terveydenhuollon ammattilaisina omalta osaltamme kehittää ammattitaitomme aiheen tiimoilta sekä auttaa osaltamme yhtä alueemme päiväkotia ja heidän henkilökuntaansa saamaan näitä työkaluja käyttöönsä. Näemme, että turvataitokasvatus on hyvä ja suositeltava kaltoinkohtelua ennaltaehkäisevä menetelmä.

Kaksi tutkimuskysymystämme on; miten turvataidot hyödyttävät lasta, ja miksi turvataitokasvatus on tärkeää saada mukaan esikouluikäisten opetukseen? Turvataitokasvatus lähtee ajatuksesta, että lapsi itse on oman elämänsä subjekti ja kykenevä toimija. Turvataitokasvatuksen myötä lapset saavat erilaisten harjoitusten myötä valmiuksia välttää mahdollisia tilanteita, joissa heidän turvallisuutensa olisi uhattuna. Lapsia opetetaan puolustamaan itseään ja heitä kannustetaan kertomaan huolistaan tai huolestuttavista tilanteista jollekin turvalliselle aikuiselle. Olennaista on vahvistaa lapsen itseään suojaavia kykyjä ja taitoja toimia. (Lajunen ym. 2005, 8, 29.)

Viidestä seitsemään vuotiaana lapsi saavuttaa kehitysvaiheen, jossa hän tuntee kuuluvansa ympäröivään sosiaaliseen yhteisöön. Hän ymmärtää kieltä ja ympäristöään sekä muiden ihmisten käytöksen vivahteita paremmin. Lapsi oppii sopeutumaan erilaisiin rooleihin. Lajunen ym. (2005, 39) mukaan turvataitokasvatuksen aloittaminen lapsille olisi luonnollisinta ja sopivaa juuri tässä vaiheessa. Esikouluopetukseen osallistumisen tultua velvoittavaksi vuonna 2015, tämä ikäluokka on myös hyvin saavutettavissa varhaiskasvatuksen piirissä.

Tarkoituksenamme oli järjestää turvataitokasvatukseen motivoiva esittely Kajaa-nin Montessori -leikkikoulun henkilökunnalle ja esimerkinomainen turvataitotuokio esikoululaisille yhteistyössä henkilökunnan kanssa. Näin ollen opinnäytetyösämme on toimintatutkimuksellisia piirteitä. Opinnäytetyön tavoitteena puolestaan oli tehdä turvataitokasvatus tutuksi ja edistää turvataitokasvatuksen sisällyttämistä

esikoululaisten esiopetukseen Kajaanin Montessori -leikkikoulussa. Tuotteistamis-tehtävää työssämme ei ollut, sillä turvataitokasvatusta varten on olemassa valmis oppimateriaali, jota hyödynsimme.

Järjestimme kaksi oppimistuokiota, yhden lastentarhanopettajille ja yhden esikou-lulaisille. Tuokit sujuivat suunnitellusti ja onnistuimme niissä mielestämme hyvin. Emme kuitenkaan voi sanoa esimerkkituokion perusteella sen vaikuttavuutta osal-listuneiden lasten elämään tai tulevaisuuteen. Turvataitokasvatus, kuten mikä ta-hansa muu kasvatus, on pitkäjänteistä työtä. Aihetta tulee opettaa säännöllisesti ja prosessinomaisesti, jotta lapsilla on aikaa omaksua ja sisäistää opittuja asioita ja taitoja. Heillä tulee olla mahdollisuus keskustella opitusta ja palata tarvittaessa aiemmin käsiteltyihin asioihin. Tämä vaatii edelleen muutosta muun muassa var-haiskasvatuksen ohjeistuksissa. Lapsiasiavaltuutettu suosittaakin, että lasten tur-vataito- ja mediakasvatus tulisi sisällyttää esi- ja perus-opetuksen valtakunnallisen opetussuunnitelman perusteisiin sekä valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitel-man perusteisiin ja tuettava sen toimeenpanoa. (Lapsiasia 2014).

Opinnäytetyömme valmistumisen aikaan toimeksiantajamme ei ole toistaiseksi aloittanut turvataitokasvatuksen toteuttamista esikoululaisten kanssa. Työtämme on arvostettu ja kiitetty sen olevan hyödyllinen väline heidän käyttöönsä, mutta realistista käyttöönotto aikataulua tiedossamme ei ole. Koemme, että olemme vas-tanneet myös tutkimuskysymyksiimme, kuinka järjestää motivoivat oppimistuokit niin lastentarhanopettajille kuin esikoululaisille.

5.2 Jatkokehitys- ja tutkimusaiheet

Jatkossa toiveena olisi saada turvataitokasvatus pysyväksi osaksi kaikkien kajaani-laisten ja kainuulaisten esikoululaisten esikouluopetusta. Tämä voisi toteutua projektina tai hankkeena, jossa vastaavanlaiset esimerkkituokit ja turvataitokasvatukseen motivointi toteutettaisiin kaikissa Kajaanin tai jopa Kainuun päiväko-deissa. Jos kaikkiin päiväkoteihin jalkautuminen ei onnistu, järjestetään vastaa-vanlainen koulutus- ja motivointitilaisuus yhteisesti Kainuun lastentarhanopetta-

jille, kuin järjestimme Kajaanin Montessori – leikkikoulussa. Tällaisesta hankkeesta esimerkkinä on Keski-Suomessa järjestetty Jyväskylän ammatti-korkeakoulun hallinnoima ”Tunne- ja turvataidot osaamiseksi, TuTa 2012 -2014” – hanke.

6 POHDINTA

6.1 Toteutuksen ja menetelmien tarkastelu

Koska opinnäytetyömme tarkoituksenamme ei ole tutkia ja tuottaa uutta tietoa, vaan hyödyntää olemassa olevaa tietoa ja materiaalia, on opinnäytteen teoreettisen viitekehyksen oltava vahva. Toiminnallisen opinnäytetyön toteutustapa koostuu tiedon hankinnasta, käytännön toteutuksesta ja raportoinnista. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 41,42,51.)

Opinnäytetyössämme on kattava teoreettinen viitekehys, missä tarkastellaan monipuolisesti lasten kaltoinkohtelua ja siihen altistavia tekijöitä sekä turvataitokasvatukseen liittyviä teemoja. Kaltoinkohtelun yleisyys ja seuraukset lapsen elämään sekä lapsen itsetunnon kehittyminen ja hyvän itsetunnon merkitys lapsen elämänlaadun kannalta puoltavat aihevalintamme tärkeyttä. Turvataitokasvatus ja sen toteuttaminen on esitetty selkeästi. Toivomme, että tätä työtä lukevat heräisivät miettimään, mitä itse voisivat turvataitokasvatuksen tiimoilta tehdä tai miten omalta osaltaan edistää turvataitokasvatuksen leviämistä lasten opetukseen niin varhaiskasvatuksen kuin peruskoulun piirissä. Viesti on eritoten suunnattu sosiaali- ja terveysalan toimijoille, mutta myös jokaiselle vanhemmalle tai muuten lasten hyvinvoinnista kiinnostuneille.

Lasten kaltoinkohteluun liittyvää kirjallisuutta ja ajantasaista tietoa löytyy paljon. Hyvistä lähteistä on runsauden pula. Käytettävän tiedon rajaaminen ja tiivistäminen on ollut haastavaa, ettei teorian määrä paisuisi liikaa. Sama tilanne on lapsen itsetuntoon liittyvän kirjallisuuden osalta. Aihetta on tutkittu maailmalla paljon ja itsetunnon rakentumisesta sekä merkityksestä on paljon relevanttia tietoa saatavilla. Kun aihe on itselle tärkeä ja kiinnostava, on rajaaminen edelleen hyvin haasteellista. Olemme pyrkineet pitämään tältäkin osin tiedon määrän kohtuuden rajoissa, mutta opinnäytetyöprosessiimme nähden riittävän kattavana.

Turvataitokasvatuksesta puolestaan kirjallisuutta ja tutkimuksia on huomattavan vähän saatavilla. Tutkimusraporttien löytäminen on tuottanut vaikeuksia. Tarjolla olevat teokset ja tieto ovat kuitenkin hyvää sekä käyttökelpoista. Olisi hienoa, jos

aiheen tutkimiseen olisi tartuttu useammin ja monipuolisesti. Lasten kiusaamiseen ja lastenvälisiin suhteisiin puuttumiseen liittyvää materiaalia on paljon tarjolla, mutta turvataitokasvatukseen, sen toteuttamiseen tai opettamisesta koituneen hyödyn arviointiin liittyviä pro gradu -tutkielmia tai väitöskirjoja emme löytäneet. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöitä ja hankeraportteja löytyy jonkin verran.

Olemme esitelleet Euroopassa ja muualla maailmassa toteutettavaa turvataitokasvatustyötä soveltuvin osin. Pohjois-Amerikassa ja Iso-Britanniassa toteutettava laajamittainen ja systemaattinen turvataitokasvatustyö voisivat edelleen innoittaa toimijoita Suomessakin. Vaikka olemme Suomessa ottaneet esimerkiksi brittiläisestä ”*Kidscape*” -ohjelmasta, ei opetus- ja valistustyö ole vielä kaikkialla maassamme itsestään selvyyttä. Valtakunnalliset linjaukset ja tarkennukset lasten varhaiskasvatus- ja opetussuunnitelmiin turvataitokasvatuksen osalta olisivat edelleen tervetulleita, mutta myös terveydenhuollon piirissä olisi hyvä pohtia turvataitokasvatusta ennaltaehkäisevänä terveydenhoitotyönä.

Opinnäytetyössämme on tapahtunut niin sanottu prosessipoikkeama, joka tarkoittaa, ettei prosessissa ole edetty suositellussa järjestyksessä. Järjestimme turvataitotuokion yhteistyössä toimeksiantajan kanssa heidän toivomuksestaan jo hyvin pian aihevalinnan jälkeen, ennen opinnäytteen analyysiä tai suunnitelmavaiheen toteutumista. Perustelemme poikkeamaa toimeksiantajan toiveella, että pitämämme turvataitotuokio voisi hyödyttää mahdollisimman montaa esikoululaista. Toimeksiantaajaan keväällä 2015 Kajaanin Montessori -leikkikoulussa oli 20 esikoululaista, seuraavana syksynä esikoululaisia olisi enää alle kymmenen. Olimme toimeksiantajan kanssa samaa mieltä siitä, että olisi hyvä, jos pitämämme tuokioon voisi osallistua mahdollisimman monta esikoululaista.

”Turvataitoja Lapsille” -oppimateriaali on suunniteltu siten, että kynnys turvataitotuokioiden toteuttamiseen olisi mahdollisimman matala. Uskalsimme ottaa haasteen vastaan, sillä valmiiden tuntirunkojen pohjalta lasten kanssa työskentelevät kasvatus- ja terveydenhuoltoalan ammattilaiset voivat toteuttaa turvataitotuokioita ilman erillistä koulutusta. Samalla saimme tilaisuuden testata, miten turvataitotuokioiden järjestäminen käytännössä onnistuu pelkästään valmiin tuntirunгон

pohjalta. Lapsille tuttujen lastentarhanopettajien mukana olo tuokioissa vahvisti tilanteen psyykkistä turvallisuutta lasten kannalta sekä ohjauksen onnistumista meidän kannaltamme, joten pidimme mahdollisena toteuttaa tuokio.

Sisältö oli sovittu ja hyväksytetty ennalta toimeksiantajalla sekä opinnäytteen ohjaajallamme, joten senkään puolesta ongelmaa ei ollut. Ihanteellista turvataito-tuokion toteuttamisessa nopealla aikataululla oli, että se antoi esimerkin lastentarhanopettajille siitä, kuinka vähän erityisiä resursseja tuokion järjestäminen vaatii. Valmis materiaalipaketti, yhteinen tahtotila ja päämäärä sekä taidot työskennellä lasten kanssa, kantavat pitkälle.

6.2 Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys

Ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehitystöissä tulee noudattaa tutkimuksen yleisiä eettisiä pelisääntöjä. Sääntöjen rikkomiset voivat ilmetä esimerkiksi tutkimusvilppinä tai piittaamattomuutena hyvistä käytänteistä. Opinnäytetyön luotettavuus ja tulosten uskottavuus edellyttävät hyvien tutkimuskäytänteiden noudattamista. Yleiset rehellisyyden periaatteet soveltuvat opinnäytetyöprosessin kaikkiin vaiheisiin. Prosessin aikana tehdään rajauksia ja niiden selkeä ilmoittaminen on edellytys eettisesti sopivalle työskentelylle. Eettisyyteen kuuluvat myös lähdekritiikki, tiedon luotettavuus ja soveltuvuus. (Kajaanin ammattikorkeakoulu, Opinnäytetyön eettiset suositukset 2016.)

Opinnäytetyön tekijöiden tulee valita käyttämänsä lähteet harkiten ja suhtautua niihin kriittisesti. Tunnetun ja asiantuntevan tekijän ajantasainen lähde on yleensä onnistunut valinta ja soveltuvien lähteiden käyttö viestii lukijalle, että kirjoittaja on selvillä oman alansa ajankohtaisesta tietämyksestä. Jos lähteisiin tutustuttaessa joku tekijä toistuu useita kertoja, on hänellä todennäköisesti oman alansa auktoriteettia sekä tunnettavuutta. Opinnäytetyön arvoa ei ratkaise lähteiden lukumäärä, vaan niiden laatu ja soveltuvuus. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 72, 76.)

Työssämme olemme noudattaneet hyviä tutkimuskäytänteitä parhaamme mukaan. Opinnäytetyön onnistumisen takaamiseksi teimme huolellista työtä kirjalli-

suuteen perehtymällä. Lähdekritiikkiä on noudatettu, teksti on itse tuotettua ja lähdemerkinnät ovat nähtävillä. Lähdeluettelo on kattava ja ajantasainen. Pro graduja tai muita tutkimustöitä turvataitokasvatuksesta ei toistaiseksi ole ollut saatavilla tutkimuksen vähäisyydestä johtuen, mutta saatavilla olevaa tietoa voidaan pitää, tekijöidensä tausta huomioiden, luotettavana. Raportointimme on rehellistä ja kriittistä. Opinnäytetyöprosessimme aikana olemme mielellämme ottaneet ohjausta vastaan ja tehneet keskustelujemme pohjalta ehdotettuja parannuksia. Olemme raportoineet selkeästi työmme eri vaiheet. Näin ollen työmme on toistettavissa ja lukijan on helppo seurata työn etenemistä.

Eettisyys

Kajaanin ammattikorkeakoulun opinnäytetyöohjeissa muistutetaan, että jo opinnäytetyön aiheen valinta on jo itsessään tutkimuseettinen kysymys. Opinnäytetyön tekijän pitää ennen prosessin aloittamista selvittää, mikä on opinnäytetyöstä saatava hyöty ja onko työ merkityksellinen tai toteuttamisen arvoinen. Erityisen tärkeää olisi pohtia, kenen tarpeesta ja kenen ehdoilla opinnäytetyön aihevalinta tehdään. On myös mietittävä, mitä eettisiä kysymyksiä aiheen toteuttaminen tuo tullessaan. Opiskelija keskustelea aiheesta ohjaavan opettajan sekä toimeksiantajan kanssa. (Kajaanin ammattikorkeakoulu, Opinnäytetyön eettiset suositukset 2016.)

Idea opinnäytetyöstämme syntyi spontaanisti aihetta käsittelevällä seksuaaliterveyden luennolla. Aihe turvataitokasvatukseen liittyen tuntui välittömästi tärkeältä ja merkitykselliseltä. Myös ohjaava opettajamme piti aihetta hyvänä ja tärkeänä. Löysimme toimeksiantajan, joka jakoi saman ajatuksen kanssamme ja teimme molempia hyödyttävän sopimuksen. Aiheen tärkeys sekä toteutettujen opinnäytetöiden puuttuminen alueellamme puolsivat myös aiheen hyväksymistä.

Opinnäytetyömme suunnitelman esitysseminaarissa saimme kovasti kritiikkiä, sillä järjestämäämme esimerkkituokioon ei pyydetty erikseen lasten vanhemmilta lupaa. Toimintaamme pidettiin eettisesti arveluttavana. Eettisyys ja eettisesti oikea toiminta ovat keskeisiä asioita turvataitokasvatuksessa. Se ei kuitenkaan tarkoita liiallista hienotunteisuutta tai arkuutta.

Perustelemme toimintaamme toimeksiantajan näkemyksellä, että he pitkäaikaisina ja esikoululaisensa hyvin tuntevina hoitajina pitivät aihevalintaa ja tuokion järjestämistä sopivana, eikä se aiheuta mitään erityisjärjestelyjä tai -toimenpiteitä. Luotimme ja luotamme edelleen toimeksiantajamme ammattitaitoon tilanteen arvioimisessa, eikä se mielestämme aiheuta eettistä ristiriitaa. Turvataitotuokion järjestäminen on leikkikoulun järjestämää opetusta ja ohjelmaa siinä missä esimerkiksi luontoretki lähimetsäänkin, jonka motivaationa on opettaa lapselle elämän taitoja. Leikkikoulun kaikessa toiminnassa otetaan huomioon lapsen etu, ja oikeus saada tietoa ja opetusta lapsille tärkeissä asioissa.

Turvataitokasvatukseen olennaisena osana kuitenkin kuuluu kasvatuskumppanuus ja tiivis yhteistyö kodin kanssa. Siinä vaiheessa, kun jokin päiväkotihalu haluaa ottaa turvataitokasvatuksen pysyväksi osaksi arkea, järjestetään aiheesta vanhempainilta, jossa asia esitellään ja sovitaan keskustellen yhdessä vanhempien kanssa. Myös kotien on sitouduttava turvataitokasvatukseen, sillä oppimateriaalit sisältävät kotitehtäviä yhdessä lasten ja vanhempien tehtäväksi. Aihepiirit ovat tärkeidessään hyvin intiimejä, joten on hyvä, että vanhemmat ovat päiväkodin kanssa yhteistyössä ja hyväksyvät turvataitokasvatuksen osaksi lastensa varhaiskasvatusta. ”Turvataitoja Lapsille” -oppimateriaali sisältää myös valmiin kirjepohjan vanhemmille sekä materiaalia vanhempainiltaa varten.

Opinnäytetyömme suunnitelman esitysseminaarissa toiseksi yleisössä keskustelua herättäneeksi aiheeksi nousi seksuaalinen kaltoinkohtelu ja sen korostuminen työssämme. Tämä hämmensi meitä, sillä pidämme tärkeänä puuttua kaikenlaisiin lasten kaltoinkohtelun muotoihin, joista seksuaalinen kaltoinkohtelu on yksi hyvin raskas ja vaikea osa-alue. Emme ole nostaneet mitään kaltoinkohtelun osa-aluetta toistaan merkittävämpään rooliin. Suunnitelmaseminaarimme keskustelu mukaillee mielestämme yleistä linjaa ja asenneilmastoa maassamme. Lasten seksuaalinen kaltoinkohtelu on ”punainen vaate”, joka aiheena nostattaa vahvoja tunteita aikuisten ja jopa terveys- ja sosiaalialan ammattilaisten piirissä. Aiheesta puhuminen on vaikeaa ja sen esillä pitäminen ei ole itsestään selvästi hyväksyttävää, vaikka jokainen varmasti toivoo vähintäänkin omien lastensa välttävän seksuaaliselta kaltoinkohtelulta.

Opinnäytetyöprosessissamme ei ole rikottu yksityisyyden suojaa tai vaitiolovelvollisuutta. Hienotunteisuus ja lapsen etu ovat ohjanneet toimintaamme, eikä ketään ole tahallisesti loukattu. Kritiikkiä annamme itsellemme opinnäytetyön aikataulun venymisestä. Se on ollut prosessimme heikoin lenkki ja työn toteuttamiseen kulunut aika lähentelee jo eettisissä ohjeissa mainittua välinpitämätöntä suhtautumista työtä kohtaan. Pitkä ajan kuluminen on ollut useiden yksityiselämiimme liittyvien asioiden ja tapahtumien summa, joihin emme ole paljoakaan pystyneet vaikuttamaan. Asiat on keskusteltu ohjaavan ja koordinoivan opettajan kanssa avoimessa hengessä.

Myös yhteydenpitomme toimeksiantajan kanssa on ollut hajanaista. Pahoittellessamme projektin venymistä ja yhteydenpidossa olleita taukoja toimeksiantajallemme hän kuitenkin suhtautui hyvin ymmärtäväisesti, eikä kokenut sen häirinneen häntä. Itse koemme, että tiiviimmällä työskentelyllä olisimme voineet saavuttaa parempia tuloksia turvataitokasvatuksen käyttöön ottoon liittyen esimerkiksi tukemalla toimeksiantajaa tehokkaammin.

6.3 Ammatillinen kehittymisemme

Ammattikorkeakouluopintojen tavoitteena on antaa tutkinnon suorittajalle laaja-alaiset käytännölliset perustiedot ja -taidot sekä teoreettiset perusteet toimia työelämässä oman alansa asiantuntijatehtävissä. Lisäksi tutkinnonsuorittajalla on edellytykset oman ammattitaitonsa kehitykseen sekä oppimiseen sekä valmius edistää oman ammattinsa kehittymistä. (Valtioneuvoston asetus ammattikorkeakouluista 1129/2014 4 §.) Opinnäytetyö tukee ammatillista kasvua, koska prosessin aikana pystytään syventämään tietoja ja taitoja tekijää kiinnostavasta aiheesta peilaten niitä työelämäntarpeisiin (Vilkkä & Airaksinen 2003, 16 - 17).

Kajaanin ammattikorkeakoulussa hoitotyön koulutusohjelman tavoitteen mukainen osaaminen sisältää vuosikurssillamme hoitotyön asiakkuusosaamisen, terveyden edistämisen, kliinisen osaamisen, päätöksenteko-osaamisen ja ohjaus- ja opetusosaamisen kompetenssit. (Kajaanin ammattikorkeakoulu, Hoitotyön kompetenssit 2013.)

Opinnäytetyöprosessimme on kehittänyt asiakkuusosaamistamme hoitotyön eettisten arvojen ja periaatteiden mukaisesti, holistisen ihmiskäsityksen ollessa ammatillisen toiminnan lähtökohtana. Prosessimme aikana olemme huomioineet toimeksiantajan ja tuokioidemme kohderyhmät asiakaslähtöisesti ja vuorovaikutusheidän kanssaan on ollut hyvää ja kunnioittavaa. Eettisyys on ollut toiminnassamme läsnä ja se on myös aiheuttanut kehittävää keskustelua.

Terveiden edistämisen osaaminen on kehittynyt hankkiessamme tietoa lasten kaltoinkohtelusta ja sen seurauksista sekä ennaltaehkäisystä. Ymmärrys ennaltaehkäisymerkityksestä lapsen ja tulevan aikuisen kokonaisterveyden kannalta on entisestään laajentunut. Kyky puhua vaikeasta aiheesta ja motivoida muita aiheen esillä pitämiseen on kehittynyt.

Myös päätöksenteko-osaaminen on vahvistunut. Olemme tietoisesti tehneet prosessipoikkeaman, kantaneet päätöksestämme vastuun ja osanneet perustella sen. Aihevalinta ja aiheen käsittelytapa ovat myös vahvistaneet päätöksenteko-osaamistamme, sillä koemme tehneemme oikeita valintoja asiakaslähtöisesti, toimeksiantajaa sekä kohderyhmäämme hyödyttävällä sekä kunnioittavalla tavalla.

Ohjaus- ja opetusosaaminen on kehittynyt jälleen opinnäytetyötä toteuttaessamme, sillä toiminnallinen osuus sisälsi kaksi erilaista ohjaustuokiota. Molemmat olivat meille uudenlaisia tilanteita ja näin ollen opettavaisia ja mielenkiintoisia.

6.4 Opinnäytetyön hyödynnettävyys

Opinnäytetyömme jakaa tietoa ja motivoi toimeksiantajaa. Työ toimii esimerkkinä ja alkusysäyksenä Kajaanin Montessori – leikkikoululle, jotta turvataitokasvatuksen lisääminen esikouluopetukseen helpottuisi ja mahdollistuisi. Opinnäytetyömme tietoperusta on hyödyllinen ja luotettava tietopaketti aiheesta kiinnostuneille. Toiminnallinen osuus puolestaan on helposti siirrettävissä eri päiväkoteihin tai alaluokkien opetukseen.

Lapsille järjestetyn turvataitotuokion tavoitteena oli osaltamme lisätä Kajaanin Montessori -leikkikoulun esikoululaisten valmiuksia tunnistaa omat oikeutensa

psykkiseen ja fyysiseen koskemattomuuteen, sekä antaa lapsille taitoja pitää itsestään huolta mahdollisissa kaltoinkohtelun tilanteissa, joita he elämänsä varrella saattavat kohdata. Toiveenamme on, että tuokioon osallistuneiden lasten mieliin olisi jäänyt jotain muistikuvia ja ajatuksia omien fyysisten rajojen kunnioittamisen oikeudesta sekä luvasta vastustaa aikuisten mahdollista uhkaava käytöstä. Näin ollen yksikin vältetty kaltoinkohtelun toteutuminen on merkittävä ja hyödyllinen lapsen koko elämän kannalta.

LÄHTEET

- Braun, G. & Wolters, D. 2001. Suuri EI ja pieni ei. Jyväskylä: MLL
- Commitee of Cildren. 2016. Saatavilla: <http://www.cfchildren.org/second-step>. (Viitattu 2.4.2016)
- Eriksson, E. & Arnkil, T. 2012. Huoli puheeksi Opas varhaisista dialogeista. Staakes, Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus, Oppaita 60. Tampere: Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 3. muutettu painos. 2016. Opetushallitus, Määräykset ja ohjeet 2016:1. Tampere: Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13., osin uud. p. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hoitotyön tutkimussäätiö. 2008. Saatavilla: http://www.hotus.fi/system/files/Lasten_kaltoinkohtelun_tunnistaminen_SUM.PDF. (Viitattu 20.4.2016.)
- Jämsä, K. & Manninen, E. 2000. Osaamisen tuotteistaminen sosiaali- ja terveystieteillä. Vantaa: Tammi.
- Kajaanin ammattikorkeakoulu. 2016. Opinnäytetyön eettiset suositukset. Eettisyys. Opinnäytetyöpakki. Saatavilla: <http://www.kamk.fi/opari/Opinnaytetyopakki>. (Viitattu: 15.8.2016)
- Kajaanin varhaiskasvatussuunnitelma. 2014. Kajaanin kaupunki, Varhaiskasvatuksen tulosalue.
- Kalland, M. & Sinkkonen, J. (toim.) 2001: Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY.
- Kalliopuska, M. 1984. Itsetunto. Helsinki: Kirjayhtymä.

Kaskela, M. & Kekkonen, M. 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta. Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Oppaita 63. Helsinki: Stakes.

Keltikagas-Järvinen, L. 2008. Hyvä Itsetunto. Helsinki WSOY.

Kidscape. 2016. Saatavilla: <https://www.kidscape.org.uk/>. (Viitattu: 3.4.2016.)

Kyngäs, H. 2007. Ohjaaminen hoitotyössä. Helsinki: WSOY

Laiho, M. 2007. Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja uudet viestintäteknologiat, moniammatillinen yhteistyö. Forssa: Pelastakaa lapset ry.

Lajunen, K. 2002 – 2003. Lasten turvataito – Seksuaalisen hyväksikäytön ehkäisyhanke. Saatavilla: https://www.innokyla.fi/documents/67330/68710/lasten_turvataito.pdf (Viitattu: 9.4.2016.)

Lajunen, K., Andell, M., Jalava, L., Kemppainen, K., Pakkanen, M. ja Ylenius-Lehtonen, M., 2005. Turvataitoja lapsille, Turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Helsinki: Erikoispaino Oy.

Lapsiasia. 2014. Lapsiasiavaltuutetun lausunto Euroopan neuvoston lasten suojelemista seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan koskevan yleissopimuksen täytäntöönpanoa valvovan Lanzarote-komitean kyselyyn. Saatavilla: <http://lapsiasia.fi/tata-mielta/lausunnot-2/lausunnot2014/lapsiasiavaltuutetun-lausunto-euroopan-neuvoston-lasten-suojelemista-seksuaalista-riistoa-ja-seksuaalista-hyvakskayttoa-vastaan-koskevan-yleissopimuksen-taytantonpanoa-valvovan-lanzarote-komitean-ky/> (Viitattu: 14.5.2016.)

Lastenneuvolakäsikirja, THL 2015. Saatavilla: <https://www.thl.fi/fi/web/lastenneuvolakasikirja/ohjeet-ja-tukimateriaali/menetelmat/perhe-ja-kehitysymparisto/lapsen-kaltoinkohtelu>. (Viitattu 25.3.2015)

Lastensuojelun Keskusliitto. n.d. Lastensuojelu info. Saatavilla: <http://www.lastensuojelu.info/sf/lastensuojelun-perusta.html>. (Viitattu: 30.11.2015)

Lastensuojelun käsikirja, THL 2016. Saatavilla: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/pahoinpitely-ja-seksuaalinen-hyvakskaytto/vakivallan-muodot-ja-rikoslaki>. (Viitattu 10.3.2016)

Lastensuojelutilasto. 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tilastoraportti 25/2015. Saatavilla: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/ajankoh- taista/lastensuojelu-thl-/lastensuojelun-tilastoa>. (Viitattu 16.3.2016)

Lastensuojelulaki. 13.4.2007/417. Saatavilla: www.finlex.fi (Viitattu: 10.5.2016.)

Lillard, P.P.1996. Montessori today. A comprehensive approach to education from birth to adulthood. New York: Schocken books.

Molander, H. 1996. Lapsi aikuisten armoilla, miten suojata lasta joutumasta lapsi- seksin uhriksi. Keuruu: Otava.

Mäntymaa, M., Luoma, I., Puura, K., & Tamminen. T. 2003. Tunteet, varhainen vuorovaikutus ja aivojen toiminnallinen kehitys. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 2003; 119(6):459-465. Artikkelin tunnus: duo93467 (A3060459). Saa- tavilla: <http://www.duodecimlehti.fi> (Viitattu19.3.2016)

Ollikainen, S-M. 2013. Ohjaajan punainen lanka - Työkalupakki täynnä ohjausme- netelmiä. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Kuopio. Saatavilla: <https://www.dropbox.com/s/bcetwht0xsvvfet/OHJAAJAN%20PUNAINEN%20 LANKA%20-%20Ty%C3%B6kalupakki%20t%C3%A4ynn%C3%A4%20ohjaus- menetelmi%C3%A4pdf.pdf?m>. (Luettu 2.12.2015)

Opetushallitus. 2016. Kasvatus, koulutus ja tutkinnot. Saatavilla: http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/varhaiskasvatus. (Viitattu 2.4.2016)

Orava, N. 2013. Hienoa työtä lapsen hyväksi: Vanhempien kokemuksia päiväko- din kehittämisprosessista. Kasvatuspsykologian pro gradu -tutkielma. Oulun yli- opisto, kasvatustieteiden ja opettajankoulutuksen yksikkö. Kasvatustieteiden kou- lutus. Saatavilla: <http://www.sosiaalikollega.fi/hankkeet/pakaste2/lapsen-hyva- arki/materiaalipankki-1/NiinaOrava.pdf>. (Luettu 2.4.2016).

Pelastakaa lapset ry. 2015. Lasten kokema seksuaalinen häirintä ja hyväksikäyttö internetissä 2011. <http://www.pelastakaalapset.fi>, Toiminta, Lasten suojelu digi- taalisisessa mediassa, Kyselyt ja aineistot. (Viitattu 28.10.2015).

Pyhäjoki, J. & Koskimies, M. 2009. Varhainen puuttuminen ja dialogisuuden edistäminen huolen vyöhykkeillä. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari & Ahlström, Salme (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavissa: <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>. (Viitattu 25.3.2015).

Sinkkonen, J. 2004. Kiintymyssuhdeteoria – tutkimuslöydöksistä käytännön sovellykseen. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 2004;120(15):1866-73. Artikkelin tunnus: duo94437 (094.437) Saatavilla: <http://www.duodecimlehti.fi>. (Viitattu 18.3.2016).

Sinkkonen, J. 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Porvoo: WSOY.

Sipilä, J. 1996. Asiantuntijapalvelujen tuotteistaminen. Porvoo: WSOY.

SOTKA net. 2016. Tilastotietoja suomalaisten terveydestä ja hyvinvoinnista. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Saatavilla: <https://www.sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=s06PsjYqt3bOBgA=®ion=szYPtTY-qBAA=&year=sy4rBQA=&gender=t&abs=f&color=f> (Viitattu 16.3.2016)

Söderholm, A., Halila, R., Kivitie-Kallio, S., Mertsola, J. & Niemi, S. 2004. Lapsen kaltoinkohtelu. Keuruu: Kustannus oy Duodecim

Söderholm, A. & Kivitie-Kallio, S. 2012. Lapsen kaltoinkohtelu. Bookwell Oy, Porvoo.

Terveyden ja hyvinvoinnilaitos 2016. Lapset, nuoret ja perheet. Turvataitokasvatus. Saatavilla: https://www.thl.fi/en/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/lahisuhde_perhevakivallan_ehkaisytyo/turvataitokasvatus. (Viitattu 14.5.2016)

UNISEF RY. 2015. YK:n Lasten oikeuksien sopimus. Saatavilla: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>. (Viitattu 19.3.2015)

Valkama, S. & Ala-Luhtala, R. 2014. Tunne ja turvataidot osaamiseksi. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 194. Tampere: Juvenes Print - Suomen Yli-opistopaino Oy.

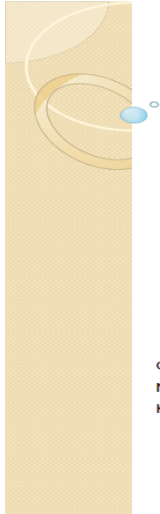
Valkama, S., Lajunen, K., Ala-Luhtala, R. & Lahtinen, P. 2014. Tunne- ja turvataidot osaamiseksi, moniammatillista yhteistyötä lapsen ja perheen parhaaksi. Luentomateriaali. Saatavilla: https://www.jamk.fi/globalassets/tutkimus-ja-kehitys--research-and-development/tki-projektien-lohkot-ja-tiedostot/tuta/materiaalia/sirpa_luento2_-9.102014.pdf (Viitattu 15.5.2016)

Valli, R. & Aaltola, J. 2015. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Juva: Bookwell Oy.

Valtioneuvoston asetus ammattikorkeakouluista. 1129/2014. Viitattu 16.8.2016. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141129>

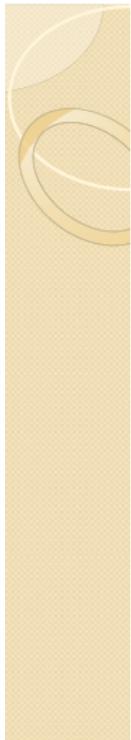
Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Lastentarhanopettajille jaettu infomateriaali.

Turvataitokasvatusta esikoululaisille

Opinnäytetyön toiminnallinen osa I Kajaanin Montessorileikkikoululle
Nyman Veera ja Paulomäki Kaisa-Mari
Kajaanin AMK

MITÄ?

- Turvataitokasvatus on ihmisenä kasvamisen ja terveystiedon opetusta sekä lasten voimavarojen ja selviytymiskeinojen laaja-alaista vahvistamista →
 - ✓ Vahvistaa lasten itsearvostusta ja itseluottamusta
 - ✓ Edistää lasten tunne- ja vuorovaikutustaitoja sekä kaverisuhteita
 - ✓ Parantaa lapsen valmiuksia suojella itseään uhkaavissa kiusaamis-, väkivalta-, alistamis- ja ahdistelutilanteissa
 - ✓ Lapsi oppii pitämään huolta rajojensa loukkaamattomuudesta
 - ✓ Ohjaa lapsia kertomaan huolistaan luotettavalle aikuiselle
- Lapset saavat keinoja itsestään huolehtimiseen, mutta vastuu lasten turvallisuudesta ja hyvinvoinnista säilyy aikuisilla.

MIKSI?

- Lasten kaltoinkohtelu on yleistä. Kansainvälisesti on arvioitu, että 4-16 % lapsista joutuu fyysisen pahoinpitelyn ja 10 % laiminlyönnin tai henkisen kaltoinkohtelun kohteeksi (THL 2014)
- Lasten kaltoinkohtelu ja seksuaalinen hyväksikäyttö ovat olleet kautta aikojen vaiettuja ja salattuja aiheita. THL:n mukaan vain kymmenesosa kaltoinkohtelutapauksista päätyy tilastoihin.
- YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 19. artiklan mukaan lapsella on oikeus kasvaa turvallisessa ilmapiirissä, jossa suojellaan lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä ja välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta sekä hyväksikäytöltä.
- Aikuisten tehtävänä on suojella lasta näiltä haittaavilta vaikutteilta ja ärsykkeiltä.
- Tällaisten suojelutoimien tulisi tarvittaessa sisältää menetelmiä, joiden avulla lasta ja hänestä huolehtivia henkilöitä tuettaisiin muun muassa lasten pahoinpitelytapauksen ehkäisemiseksi, tunnistamiseksi, raportoimiseksi ja käsiteltäväksi saattamiseksi.

MITEN?

- Lapsen tulee tietää omat oikeutensa turvassa olemiseen, hoivaan ja fyysiseen koskemattomuuteen.
- Samalla, kun lapsi tarvitsee aikuisen suojaa ja hoitoa, on hän itse oman elämänsä subjekti ja aktiivinen, luova sekä taitava vuorovaikutuksen osapuoli.
- Turvataitokasvatusta on helppo toteuttaa esimerkiksi STAKES:n julkaiseman valmiin oppimateriaalin ja tuntisuunnitelmien pohjalta.
- Se sisältää ohjeistukset lapsiryhmien ohjaajille/opettajille, tehtäväsivut lapsille sekä leikkejä ja vinkkejä sisältävän liiteosan.
- Turvataitokasvatuksen menetelmät ovat lapsilähtöisiä ja yhteistoiminnallisia.
- Lasten kanssa pohditaan, tutkitaan ja etsitään ratkaisuja keskustellen, leikkien ja piirtäen.

KENELLE?

- Turvataitokasvatus on suunnattu ensisijaisesti 5-11 - vuotiaille, mutta soveltuu myös sitä nuoremmille tai vanhemmillekin lapsille. Luonnollisinta turvataitokasvatus on sisällyttää esi- ja alkuopetukseen.
- Perus- ja esiopetuksen opetussuunnitelmat velvoittavat kouluja tai varhaiskasvatuspalveluja tarjoavat tahot huolehtimaan terveen ja turvallisen kasvuympäristön turvaamisesta lapsille moniammatillisena yhteistyönä varhaiskasvatuksen, kodin ja mahdollisesti terveyden-/sosiaalihuollon kanssa.

KUKA?

- Turvataitoja lapsille –oppimateriaali on pyritty tekemään sellaiseksi, että sen avulla pääsee alkuun turvataitokasvatuksen toteuttamisessa ilman erityistä kouluttautumista. Paras turvataitokasvattaja olisi lapsille tuttu aikuinen.
- Moniammatillisten yhteistyön puitteissa olisi hyödyllistä järjestää teemoitettuja työpajakoulutuksia, jolloin toimijat tulevat keskenään tutuiksi ja saavat jakaa kokemuksiaan ja osaamistaan toisilleen.
- Suositeltavaa on suunnitella ja toteuttaa turvataitokasvatusta työpareina tai tiimeinä. Esim. lastentarhanopettaja / ohjaaja + terveydenhoitaja / psykologi / erityisopettaja.
- Yhdessä tekemisen etuna pidetään opetuksen laadun parantumista, työskentelyn hedelmällisyyttä, lasten yksilöllisemmän huolenpidon ja ohjaamisen saamista sekä ajankäytön tehostamista ryhmätyöskentelytilanteissa.

Lähde:

*Turvataitoja lapsille,
turvataitokasvatuksen oppimateriaali*

Tekijät: Lajunen Kaija, Andell Minna,
Jalava Leena, Kemppainen Kaija,
Pakkanen Marjo, Ylenius-Lehtonen
Mirja, Pörhölä Sanna

Kustantaja: Terveyden ja
hyvinvoinnin laitos THL

Painosvuosi: 2014

Mainittu tekstissä nimellä Tiinan tarina. (Lajunen ym. 2005, 188–190.)

Tiinan iltapäivä

Tiina oli polvillaan olohuoneen lattialla ja tonki innoissaan legokasaa.

– Tästä tulee minun unelmieni talo, hän ajatteli legotaloa rakentaessaan.

– Sen pitää olla korkea ja avara, paljon ikkunoita. Ja suuri tila keskellä leikkimiseen.

Juuri kun hän pohti, laittaisiko taloon harjakaton vai tasakaton,

Keijo-eno tuli huoneeseen.

Keijo-eno, äidin nuorin veli, hoiti häntä aina silloin, kun äidillä oli iltavuoro.

Keijo oli yleensä leikkisä ja hauska. Hän kiusoitteli Tiinaa sanoen häntä ipanaksi ja vangiten hänet joskus jalallaan kiipeäin. Viime aikoina Keijo oli ollut jotenkin tyykeä.

Tiina oli kuullut isän ja äidin puhuneen huolestuneena Keijosta ja siitä,

että tämä oli jäänyt työttömäksi. Tiinaa Keijo-eno vähän saalitti.

Silti hän toivoi, että äidillä pian alkaisi aamuvuoro. Keijo painosti häntä syömään aina leivän päällä väkevää Emmental-juustoa. Ja häntä se inhotti.

– Hei ipana! Mitäs touhuat?

– Rakentelen vain, Tiina vastasi.

– Näytäpä, Keijo-eno pyysi.

Tiina nojautui taaksepäin, jotta Keijo näkisi rakennelman.

– Onpa se hieno! Kyllä minäkin rakentelin pienenä kaikenlaista.

Annapas kun minä koitan, Keijo-eno sanoi ja laskeutui lattialle Tiinan viereen.

– Tässä ei kyllä ole kauheasti enää jäljellä palikoita, Tiina totesi.

– Ei häittä. Minäpä rakennan oman talon! Keijo sanoi.

– Tai sitten pikkuruisen mökin, Tiina sanoi.

Tiina siirtyi vähän kauemmaksi tehden tilaa Keijolle. He rakentelivat hyväntuulisina jonkin aikaa. Sitten Keijo otti Tiinan kädestä kattopalikan.

– Hei, et saa ottaa sitä! Minä tarvitsen sen itse, sanoi Tiina.

Keijo naureskeli ja otti vielä toisen legon Tiinalta.

– Otan vain vähän. Oletpas sinä itsekäs. Minä tarvitsen vain muutaman palan,

Keijo suostutteli.

– Hei lopeta! Tiinaa ei naurattanut yhtään. Tiina suuttui. Hän heitti legot ja rikkoi koko ihanan rakennelmansa. Hän nousi ylös lähteäkseen.

– Hyvä on sitten. Saat pitää ne kaikki, sanoi Tiina.

Myös Keijo lopetti rakentamisen ja tarttui Tiinan käsivarteen napakasti estääkseen häntä lähtemästä. Keijo-eno lepytteli Tiinaa:

– Nyt se ipana suuttui. Hyvä on. Unohda koko juttu. Tässä ovat legosi. Siinä, saat ne nyt.

Anna anteeksi. Nythän sinä saat kaikki pahalle mielelle. Annetaan olla.

Voit antaa suikon sovinnon merkiksi. Eikö vaan?

Tiina ei tahtonut antaa suukkoa. Hän vain seiso siinä hiljaa, mutta Keijo vaati ja kurotti naamaansa Tiinaa kohden.

- Anna nyt suukko. Suukko ja sovinto, hän aneli.
 Tiina antoi vastahakoisesti suukon Keijon poskelle.
 – Tuoko muka suukko? Varmasti osaat tehdä sen paremmin kuin äsken, sanoi Keijo.
 Keijo otti Tiinaa lujasti olkapäistä kiinni ja suukotti tätä suulle.
 Tiinasta se tuntui yököttävältä ja hän rimpui irti.
 – Hei! Mihinkäs sinä nyt olet menossa? Keijo kysyi.
 Keijo pysäytti Tiinan tulemalla hänen eteensä ja sanoi:
 – Odota vielä. Kuulehan. Minä en halua, että kerrot kenellekään, miten minä pilasin
 sinun leikkisi. Eikä siitä suukostakaan. Et kai sinäkään halua saattaa Keijo-enoa
 hankaluuksiin. Eihän? Ollaan hiljaa k oko jutusta. Olkoon se meidän yht einen
 salaisuutemme.
 – Hyvä on, lupasi Tiina.
 Keijo puristi Tiinan kättä.
 – Lupaatko?

Tiina lähti siitä omaan huoneeseensa peiton alle. Häntä itketti.

Tiina sanoo Ei

- Tiina rakenteli taas legoilla, ja Keijo-eno tuli siihen paikalle.
 – Hei ipana, miten menee? Keijo-eno kysyi.
 – Ihan hyvin.
 – Kylläpä sinä olet taitava! Rakennetaanko taas yhdessä, Keijo ehdotti.
 – Hyvä on. Minä teen kuitenkin tämän ensin valmiiksi.
 Tehdään sitten yhdessä uusi, Tiina vastasi.
 – En jaksaa odottaa koko päivää, sanoi Keijo-eno ja polvistui lattialle Tiinan viereen.
- Keijo-eno keräsi itselleen kasan legoja.
 – Minä tarvitsen niitä. Tahdon tehdä tämän ensin valmiiksi, Tiina sanoi tiukemmin.
 – Et sinä voi tarvita noita kaikkia. Otan vain nämä, jotta pääsen alkuun.
 – Ei, ei käy! Et kyllä vie nyt kaikkia legojani. Minä haluan tehdä oman valmiiksi!
 Keijo siirtyi vähän kauemmaksi ja katseli Tiinaa.
- Kuule, minäpä tiedän. Anna suukko. Sitten minä jätän sinut rauhassa leikkimään.
 Sopiiko? Reilu peli!
 – Ei, en anna sinulle suukkoa. Anna minun leikkiä rauhassa.
 – Vai et muka halua antaa suukkoa Keijo-enolle! Mitäs se semmoinen on?
 Oletan sinä ennenkin antanut minulle suukkoja.
 Tiina nousi ylös ja meni ovelle huutaen mennessään:
 – Luulin, että minun oli pakko antaa sinulle suukkoja. En halunnut, enkä halua nyt!
 Tämä ei ole reilua peliä.

Tiina kertoo äidille

Tiinan äiti istuu keittiön pöydän ääressä ja lukee lehteä. Tiina tulee keittiöön ja istuu tuu.

- Hei Tiina! äiti tervehtii.
- Hei äiti.
- Kaikki hyvin?
- Ihan hyvin, kiitos.
- Onko nälkä? Haluaisitko jotain?
- Ei kiitos.
- Hei, mikä on? Etkö ole kunnossa? Tytölle ei maistu ruoka? äiti kysyy leikkisästi. - Nyt on jotain vinossa.
- Ei minua mikään vaivaa, vastaa Tiina kyynelitään pidätellen.
- Mikä nyt on, Tiina? Kerro minulle, kulta, kehottaa äiti vakavana.

Äiti tulee Tiinan luokse ja istuu hänen viereensä laittaen kätensä Tiinan olkapäälle.

Tiina alkaa vähän nyhkyttää:

- Se on jotain Keijo-enoista.
- Mitä asiaa sinulla on Keijo-enoista?
- En oikein tykkää hänestä, Tiina sanoo ja painaa päänsä äidin olkapäätä vasten. - Hän on joskus pelottava.
- Millä lailla hän on sinusta pelottava? Kertoisitko siitä minulle?
- Hän pyytää minua pitämään joitakin asioita salaisuutena... Minä en haluaisi... Hän haluaa minun antavan suukkoja! Tiina puhkeaa kyyneliin ja puristautuu äitiä vasten.
- Hyvä, että kerroit minulle siitä, äiti sanoo ja haluaa Tiinaa. - Ei suukkoja saa pitää salaisuuksina. Keijo-eno on tehnyt todella väärin. Ei hän saa sinua pakottaa suukkoihin. Itke vain rauhassa. Kerrot sitten loput myöhemmin. Sinä olet toiminut aivan oikein. Ei se ole sinun syytäsi.

Väritystehtävä lapsille. (Lajunen ym. 2005, 157.)

MINÄ MÄÄRÄÄN ITSE KEHOSTANI

Tee kuvasta enemmän itsesi näköinen.

Väritä vihreäksi/ne alueet tai kohdat, joihin sinua saa koskettaa.

Väritä punaisiksi/ne kehon osat, jotka ovat yksityisiä alueitasi

ja joihin ei saa koskea ilman sinun lupaaasi ja joista sinä saat itse määrätä.

